

HELLER FILANTROPI ENN DEMOKRATI

STATOILS CSR I UTLANDET

JULIE STRAND OFFERDAL

MASTEROPPGAVE

Institutt for sammenliknende politikk

Universitetet i Bergen

MAI 2012

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	i
Oversikt over tabeller og figurer	ii
1. Innledning	1
2. Teori, historie og litteraturgjennomgang	4
2.1. Demokratibyggning	4
2.2. CSR som demokratibyggning	5
2.3. <i>Corporate Social Responsibility</i> . Er samfunnsbygging bedriftenes ansvar?	8
2.3.1. Historisk grunnlag: Veldedighet satt i system	8
2.3.2. CSR i dag: Et globalt fenomen for et internasjonalt marked	10
2.3.3. Definisjonsspørsmålet: Hva er CSR, og hva er CSR ikke?	11
2.3.4. Ansvar, ja, men for hva, og hvordan?	13
3. Data og metode. Hvordan analysere CSR?	15
3.1. Problemstilling	15
3.2. Metode	17
3.3. Operasjonalisering	17
3.4. Data	20
3.5. Objektivitet, erfaring og forutinntatthet	23
4. Analyse, resultater og diskusjon	24
4.1 Statoil blir transnasjonal og utvikler CSR-strategier	24
4.1.1. Økonomihypotesen: Bygger Statoil mest samfunn der de tjener mest penger?	26
4.1.2. Politikkhypotesen: Bygger Statoil mest samfunn der behovet er størst?..	30
4.2. U-hjelp, undervisning eller utvikling – hva går pengene til?	36
4.2.1. Angola: Veldedighet, angolifisering og et innslag <i>Good Governance</i>	36
4.2.2. Canada: Jobb til alle og moro for ungene	41
4.2.3 To nivåer av <i>Social Investments</i>	45
4.3 Statoil og miljøet. Kan et oljeselskap være miljøvennlig?	47
4.4 Annet demokratiseringspotensiale: Statoil som eksportør av gode, norske verdier...	50
5. Konklusjon	53
Litteraturliste	55

Sammendrag

Multinasjonale selskaper opplever stadig høyere forventninger til å ta ansvar for sosial og politisk utvikling i de landene de opererer i. Statoil, som er i ferd med å utvide sin virksomhet i land utenfor Norge, har satt i gang en rekke tiltak innen *Corporate Social Responsibility* (CSR). I denne masteroppgaven prøver jeg å finne ut hvilke faktorer som påvirker Statoils innsats innen CSR, og hvorvidt disse tiltakene har positiv innvirkning på demokratiet i vertslandet.

Oppgaven består i en komparativ analyse av landene hvor Statoil har gjort såkalte *Social Investments* (SI) i følge årsrapporten av 2010. Jeg ser SI-budsjettene i forhold til økonomiske, politiske, sosiale og kulturelle faktorer i vertslandene, målt ved ulike indekser. Til slutt foretar jeg en case-studie av to av landene, Angola og Canada, hvor jeg analyserer de konkrete SI-prosjektene med tanke på demokratibyggingspotensiale.

Mine analyser viser at Statoils SI-tiltak til en viss grad påvirkes av økonomiske, politiske, sosiale og kulturelle faktorer, men også strategier med tanke på posisjonering og merkevarebygging. Den lokale konteksten i vertslandene spiller en rolle, og investeringene synes forøvrig å styres av tilfeldigheter og initiativer fra vertslandet. Når det gjelder demokratbygging, ser vi at Statoils sosiale investeringer i Angola og Canada kan deles i to nivåer av CSR: Veldedighet og kunnskapsoverføring. Veldedighet har liten effekt på den demokratiske utviklingen, og kunnskapsoverføring kan resultere i klientelisme, hvor man styrker det nåværende styresettets legitimitet og sementerer de demokratiske utfordringene. Utover SI-tiltakene finner jeg imidlertid at Statoil påvirker demokratiet på et tredje nivå: Som et positivt eksempel på gjennomsiktighet og gode relasjoner til de ansatte. Ved å la seg inspirere av den norske korporatismen i sine utenlandsoperasjoner kan selskapet være en pådriver for demokratiske strukturer.

I et demokratibyggingsperspektiv er det mer tjenelig å fokusere på å eksportere demokratiske verdier gjennom å opptre som et godt eksempel, enn ved filantropisk CSR som veldedighet og kunnskapsoverføring. Dette er noe Statoil og andre norske bedrifter bør ta hensyn til i utviklingen av nye strategier for CSR og *Human Relations*. Den norske korporatismens potensiale som et eksempel til etterfølgelse i andre land, gjennom norske bedrifters tilstedeværelse, bør dessuten undersøkes nærmere i fremtidig forskning.

Oversikt over tabeller og figurer

Tabell 1. Operasjonalisering.....	18
Tabell 2. Operasjonalisering av kontekster i Statoils vertsland.....	21
Tabell 3. Statoils utenlandsoperasjoner med SI-budsjett i 2010, sortert etter total inntjening.....	26
Tabell 4. Statoils utenlandsoperasjoner med SI-budsjett i 2010, sortert etter total investering.....	28
Tabell 5. SI-indeks for Statoils utenlandsoperasjoner i 2010.....	29
Tabell 6. Bruttonasjonalinntekt og SI-investering.....	31
Tabell 7. Human Development Index og SI-investering.....	32
Tabell 8. Global fredsindeks og SI-investering.....	33
Tabell 9. Corruption Perceptions Index og SI-investering.....	34
Tabell 10. SI-investeringer i Angola 2010.....	38
Tabell 11. SI-investeringer i Angola 2010, demokratibyggingperspektiv.....	38
Tabell 12. SI-investeringer i Canada 2010.....	43
Tabell 13. SI-investeringer i Canada 2010, demokratibyggingperspektiv.....	44
Figur 1. Statoils oljeproduksjon og leting i Angola.....	37
Figur 2. Statoils SI-prosjekter i Angola.....	39

1. Innledning

Bedriftenes samfunnsansvar, eller *Corporate Social Responsibility* (CSR), er et område som har vokst enormt både i interesse og omfang de siste 20 årene. Økning av budsjetter til CSR, antall CSR-rapporter som publiseres og antall studier på området, vitner alle om denne utviklingen. Antallet ikke-finansielle rapporter som ble publisert internasjonalt økte for eksempel fra under 500 i 1997 til over 3000 ti år senere, med «ansvar» og «bærekraft» og til en viss grad «miljø» som de viktigste nøkkelordene (Ditlev-Simonsen, 2011).

Norske multinasjonale selskaper er sterkt representert på denne arenaen. Amnesty Internationals næringslivsundersøkelse fra høsten 2011 viser at de fleste norske selskaper har utarbeidet retningslinjer og policy for å respektere menneskerettighetene i de landene de opererer i. Ni av ti selskaper i olje- og gassindustrien har en slik policy på plass, og i økende grad er respekten for menneskerettigheter skrevet inn i kontrakten med leverandører og underleverandører. Selskapene rapporterer dessuten at denne typen initiativer gir konkurransefortrinn i forhold til potensielle kunder og medarbeidere (Amnesty International Norge, 2011).

Den norske stat har også blitt mer opptatt av bedriftenes samfunnsansvar. I regjeringens stortingsmelding om næringslivets samfunnsansvar fra 2009 gjøres det klart at «regjeringen forutsetter at alle relevante forhold knyttet til næringslivets samfunnsansvar vurderes nøye før en bedrift etablerer seg eller inngår økonomisk engasjement i andre land» (Utenriksdepartementet, 2009). Regjeringen forventer at norske bedrifter respekterer menneskerettighetene, følger retningslinjer for arbeiderrettigheter beskrevet av ILO og OECD, styrer unna og motarbeider korrupsjon, respekterer miljøet og bidrar til bærekraftig utvikling. Dette gjelder både bedriftens kjernevirksomhet, og de krav som blir stilt til underleverandører (Utenriksdepartementet, 2009).

Det økte fokuset på bedriftenes samfunnsansvar har reist spørsmål, både om bedriftenes kompetanse på området, hva slags tiltak det burde satses på, og hva som skal være målet for denne innsatsen. Meningene på dette området spenner fra tanken om at bedrifter skal unngå negativ innvirkning på lokalsamfunnet, til ideen om at bedrifter skal bidra til den sosiale og demokratiske utviklingen i sine vertsland. Når internasjonale selskaper selv beskriver sin CSR-innsats, er målene med denne innsatsen heller ulne. På et generelt plan synes hensikten å være å gjøre godt, enten ved å bidra økonomisk til

utvikling i vertslandet, forbedre infrastrukturen eller tilby undervisning. Det er usikkert om hensikten er å styrke vertslandets muligheter til utvinning av naturressursene, eller om det simpelthen er meningen å bøte på skadene fra en eventuell negativ virkning av industrien. Om tiltakene innen samfunnsansvar er ment å styrke demokratiske tendenser i vertslandet, er også uklart.

I stortingsmeldingen om bedriftenes samfunnsansvar viser regjeringen stor tro på potensialet for utvikling ved norske bedrifters tilstedeværelse i mindre utviklede land. Direkteinvesteringer i utlandet bidrar til overføring av teknologi og kunnskap, utvikling av kompetanse, og økonomisk vekst, som beskrives som en forutsetning for varig utvikling. Gjennom direkteinvesteringer kan altså norske bedrifter bidra til utvikling av fattige land:

Norske myndigheter oppfordrer til økte norske investeringer i fattige land, inklusive de minst utviklede land (MUL), for på den måten å bidra til økonomisk vekst. Det er særlig behov for betydelige enkeltinvesteringer som setter i gang næringsvirksomhet lokalt. Det gir arbeidsinntekter, valutainntekter og skatteinntekter for landet (Utenriksdepartementet, 2009).

For maksimal uttelling innen utvikling oppfordrer norske myndigheter bedriftene til å rekruttere lokale medarbeidere og benytte seg av lokale underleverandører der de driver virksomhet.

Om direkteinvesteringer og handel kan ha en betydelig positiv effekt på økonomisk utvikling, finnes det også en lang rekke eksempler på at land som er rike på naturressurser, ikke nødvendigvis får glede av disse ressursene i form av økonomisk og politisk fremgang. Det er dette som ofte kalles ressursenes forbannelse, eller *The Paradox of Plenty* (Ross, 1999). Dette fenomenet er vanlig i olje- og gassindustrien, hvor hovedregelen ser ut til å være at dersom landet ikke er demokratisk i utgangspunktet, vil utvinningen av energiressurser gjøre den politiske situasjonen verre. Land med olje- og gassforekomster er ofte oversentraliserte, svake stater, med stort militærbudsjett og få inntektskilder utover energiutvinning. Når lederne i disse landene får tilgang på inntekter fra utvinning av olje og gass, har de mulighet til å øke sin makt og stå imot demokratiseringspress fra det internasjonale samfunn. Det er også påvist at land med store forekomster av olje og gass opplever mindre press for demokratisering utenfra jo mer oljeprisen øker internasjonalt. Mindre demokratiske energiprodusenter havner altså i en viss maktsituasjon, som øker jo større det globale behovet for energi blir. Dette er

uheldig for demokratiseringsprosessen (Youngs, 2010).

Slike problemstillinger blir mer og mer aktuelle for Statoil, som omtaler seg selv som «i startgropa til å bli et globalt energiselskap» (Sivertsen [intervju]). Med langvarig engasjement i Angola og Nigeria, opptrapping av virksomheten i Venezuela og satsing på nye oljefelter i Tanzania og Indonesia, har selskapet blitt nødt til å utvikle strategier for å hankses med problemet knyttet til menneskerettigheter, miljø, ressursfordeling og korrupsjonsbekjemping, for å nevne noe.

Internasjonale selskapers CSR har med tiden blitt gjenstand for en rekke studier. Siden effekten av CSR er vanskelig å måle, har de fleste av disse studiene fokusert på bedriftenes innsats, det vil si strategidokumenter, årsrapporter, kommunikasjon fra selskapenes informasjonsavdelinger og lignende. Det finnes få studier av tiltakenes effekt på mottakerne. Dersom resultater overvåkes, er det som regel på grunnlag av noen få utvalgte indikatorer, eller ansvaret for overvåkingen overlates til eventuelle partnerorganisasjoner som implementerer tiltakene. Konsekvensen av dette er at man ofte ikke vet hvilke CSR-tiltak som fungerer, og man lærer ikke av tidligere feil.

I denne masteroppgaven undersøker jeg Statoils innsats innen samfunnsbygging. Jeg har forsøkt å finne ut av hvilke faktorer som påvirker selskapets CSR-innsats, og ser deretter nærmere på hva denne innsatsen består i, helt konkret. Målet for det hele er å avgjøre i hvilken grad Statoils tilstedeværelse i andre land kan ha en positiv effekt på demokratibyggning i disse landene.

Masteroppgaven er strukturert som følger. For å danne grunnlag for en utforskning av eventuelle demokratiserende effekter av Statoils CSR-arbeid, presenterer jeg demokratibyggning som fenomen, og går siden spesifikt inn på internasjonale bedrifters rolle i demokratiseringsarbeid, gjennom CSR. Av dette følger en historisk gjennomgang av relevant CSR-forskning, og en avgrensning av CSR som begrep. Med denne historiske og teoretiske forankringen foretar jeg en analyse av Statoils CSR-arbeid i utlandet. I kapittel 3 går jeg gjennom hypotesene som skal testes i analysen, og beskriver datamaterialet. Selve analysen diskuterer ulike økonomiske og politiske faktorer som kan påvirke Statoils investeringer i lokalsamfunnene der de opererer. Gjennom case-studier av Statoils operasjoner i Angola og Canada viser jeg at Statoils CSR-innsats foregår på tre ulike nivåer: veldedighet, kunnskapsoverføring og gjennom å sette et godt eksempel. På grunnlag av etablert kunnskap fra annen

forskning drøfter jeg demokratiseringseffekten denne typen tiltak kan tenkes å ha på lokalsamfunnet. I konklusjonen oppsummerer jeg funnene og kommer med noen anbefalinger for internasjonale selskaper som ønsker å øke demokratiseringseffekten av sitt CSR-arbeid.

2. Teori, historie og litteraturgjennomgang

2.1. Demokratibyggning

I det som kalles den vestlige verden måler vi som regel en nasjons suksess ved hjelp av to faktorer: Økonomisk vekst og demokratisk styresett. Økonomisk vekst, målt ved hjelp av indikatorer som et lands bruttonasjonalprodukt, gjennomsnittlig inntekt, fravær av fattigdom eller handel på den internasjonale arena, er nødvendig for innbyggernes velvære og tilgang på vann, mat og husly. Et demokratisk styresett sikrer de samme innbyggernes rettigheter til å delta i styringen av sitt hjemland, til å ytre sin mening og til å leve sine liv med liten grad av innblanding fra andre, så lenge de følger de lover og regler som demokratiet har blitt enige om.

Gjennom økonomisk vekst og demokrati søker man dessuten å sikre oppfyllelsen av verdenserklæringen om menneskerettigheter, vedtatt av De Forente Nasjoner i 1948.

Menneskerettighetserklæringen er delt i to konvensjoner: Konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK-konvensjonen), og konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (SP-konvensjonen). Gjennom økonomisk vekst håper verdens nasjoner å oppfylle borgernes ØSK-rettigheter, blant annet retten til vann, mat, bolig og grunnleggende helsetjenester. Borgernes rett til ytringsfrihet og valgfrihet, SP-rettighetene, skal sikres gjennom demokratisk styre.

Av grunner som spenner fra økonomisk interesse til tilsynelatende altruisme har det etter hvert blitt vanlig for vestlige demokratier å forsøke å eksportere sine økonomiske og politiske ordninger til mindre utviklede land. Verdensbanken og Det internasjonale pengesfondet (IMF) har for eksempel gitt lån og bistand til utviklingsland, med betingelser om at landene må omstrukturere økonomien sin og åpne for en mer markedsorientert styring. På den politiske siden ønsker man å promotere demokratisk styresett, frie valg og sterkt sivilsamfunn. Internasjonale organisasjoner, enkeltstater og *Non-Governmental Organizations* (NGO-er) tilbyr demokratiassistanse, for eksempel gjennom pengestøtte, handelsavtaler, militære «fredsbevarende styrker» eller overføring av kunnskap.

Det finnes mange måter å forsøke å påvirke andre land i mer demokratisk retning på. En måte er demokratiassistanse ved intervensjon i mottakerlandet, en annen er å sette et godt eksempel hjemme. Informasjon om et velfungerende demokrati når raskt frem til både velgere og ikke-demokratiske regimer i dagens kommunikasjonssamfunn. En lignende «passiv» demokratiseringsmetode er å tale demokratiets sak i internasjonale forum og i diplomatiet (Burnell, 2000).

Både strukturelle økonomiske reformer og demokratiassistanse har vært gjenstand for kritikk fra flere hold. Verdensbanken og IMF oppfordret lederne i utviklingsland til å kutte i sosiale programmer, fase ut subsidiering av enkelte sektorer og legge til rette for investeringer fra multinasjonale selskaper. Denne innblanding i landenes økonomiske styring sørget for å flytte penger fra det offentlige over i det private, og har i mange tilfeller ført til økte forskjeller mellom fattig og rik i utviklingsland (Chomsky, 1998, Mitchell, 1999). Sosiale fond som ble opprettet for å jevne ut disse forskjellene har i stor grad blitt absorbert av NGO-er, hvor noe brukes til fattigdomsbekjempelse, men mye forsvinner i administrasjon og korrupsjon (Barry-Shaw and Jay, 2012).

Bevegelse mot et mer demokratisk styresett er gjerne en av betingelsene som settes for økonomisk hjelp til utviklingsland. Demokratiassistanse kan bedre situasjonen i et land, men er sjelden eller aldri den direkte årsaken til radikal forandring i retning av demokrati i mottakerlandet. Ideen om å eksportere demokrati undergraver viktigheten av et sterkt press for demokrati lokalt (Burnell, 2000).

2.2. CSR som demokratibygging

Globalisering og krav til utvikling har satt multinasjonale bedrifter i en mellomstilling mellom å være økonomisk aktør og demokratibygger. Selskaper som opererer i utviklingsland opplever et press for å bidra til lokalsamfunnene gjennom ulike former for CSR.

I de klassiske diskusjonene rundt selskapers samfunnsansvar, er det snakk om selskaper som opererer innenfor relativt stabile institusjonelle rammer: i stater med fungerende styresett og klare lover og reguleringer som blir håndhevet. Når selskapene opererer i utviklingsland, er rammene imidlertid ofte annerledes: ustabile regimer, ikke-eksisterende eller mangelfulle lovverk, korrupsjon og mangel på infrastruktur er problemer som multinasjonale selskaper kan støte på (Dobers and Halme, 2009).

Troen på CSRs potensiale i utviklingsland har vært økende siden 90-tallet. Verdensbanken, FN og US Agency for International Development (USAID) stiller stadig større krav til multinasjonale selskapers bidrag i kampen for å bekjempe fattigdom (Frynas 2009). Denne typen CSR-praksis er gjenstand for den samme kritikken som ofte rettes mot veldedighetsorganisasjoner og stater som pøser penger inn i underutviklede land: Tanken er god, men i mange tilfeller vil hjelpen forsvinne i korruperte politiske systemer, og dermed sementere de sosiale ulikhetene i landet. Veldedighet ødelegger entreprenørskap og skaper et avhengighetsforhold mellom giver og mottaker (Dobers and Halme, 2009).

Da FNs *Global Compact*-prinsipper ble introdusert i 1999, viste daværende generalsekretær Kofi Annan stor tro på effekten multinasjonale selskaper kan ha på utviklingsland. I noen tilfeller kan selskaper ha bedre mulighet til å påvirke autoritære styresett enn internasjonale organisasjoner som FN og ILO, mente Annan (Scherer, Palazzo and Baumann, 2006). Frynas argumenterer med at selskapene allerede blander seg i statsledernes arbeid ved å drive lobbyvirksomhet. De donerer penger, driver PR og tilbyr ekspertkonsultasjoner. De har stor materiell makt, noe som i sin tur styrker deres påvirkningskraft og gjør dem viktigere enn små, lokale interessegrupper (Frynas, 2009).

Heller enn å spørre hvorvidt selskapene bør spille en rolle i demokratiutviklingen, bør man derfor undersøke hvordan selskapene kan spille en så positiv rolle som mulig. Som tidligere nevnt er de ulike forutsetningene for CSR, og hva slags effekt tiltakene kan ventes å ha, svært kontekstavhengige. Den politiske, økonomiske og kulturelle situasjonen i hvert enkelt land har stor innvirkning på hva slags tiltak som bør gjennomføres (Dobers and Halme, 2009). Utviklingen av en CSR-strategi i utviklingsland må dermed identifisere hvilke problemer selskapene bør forsøke å løse, hvilke tiltak som fungerer i hvilken kontekst, hva som skal måles (CSR-aktiviteter eller resultatet av aktivitetene), og hvordan samspillet er mellom selskapene og andre mekanismer, det være seg statlige eller ikke-statlige (Dobers and Halme, 2009).

Det er liten tvil om at multinasjonale selskaper har en sterk åpvirkning på landene de etablerer seg i, enten de engasjerer seg i CSR-tiltak i vertslandet eller ikke. Maria Gjølberg har vist at selskapene tar med seg verdier fra hjemlandet når de driver virksomhet i utlandet (Gjølberg, 2009). I sin studie av oljeindustrien, finner Frynas at statseide eller delvis statseide selskaper er spesielt interessante, fordi de i høy grad reflekterer de politiske verdiene til hjemlandet i sitt arbeid (Frynas 2009).

I oljesektoren er det vanligste tiltaket innen demokratibygging fra selskapenes side å støtte åpenhet rundt hvor mye penger som kommer inn fra oljeutvinningen. Man ser på dette som et steg i å bekjempe korrupsjon, noe som i sin tur bidrar positivt til styresettet. (Frynas, 2009). Denne typen initiativer setter selskapet i en rolle tilnærmet lik statens, noe som er kontroversielt. Skal bedrifter fra demokratiske land forsøke å eksportere demokratiet til land som er «mindre frie»? Faren er at selskaper fra rike land igjen setter standaren, og forsterker det vestlige hegemoniet, hvis fokus på forbruk og industrialisme til syvende og sist er skyld i mange av de problemene de nå forsøker å løse (Dobers and Halme, 2009).

En annen innvending mot CSR som demokratibygging er det såkalte legitimeringsproblemet. På den internasjonale arena har multinasjonale selskaper og enkelte ikke-statlige organisasjoner større makt og større gjennomføringskraft enn tradisjonelle politiske aktører. Men selskapene er ikke demokratisk valgte, og befolkningen har ikke noen bestemmelsesrett over deres handlinger. Dermed er det fare for at samfunnsutviklingen kommer utenfor demokratiets kontroll (Scherer et al., 2006).

For å løse dette problemet, argumenterer enkelte forskere med at dersom selskaper opptrer som politiske aktører, bør de åpne for offentlig kontroll av sin virksomhet (Driver and Thompson, 2002). Selskapene bør ta del i den internasjonale politiske debatten, vise større åpenhet, bli nøyere overvåket og dokumentere sine resultater i mer konkrete rapporter (Fung, 2003). Noen forskere mener å se en utvikling i positiv retning, hvor selskaper forandrer praksis etter innspill fra lokalbefolkning og sivilsamfunn, om enn som resultat av langvarig og intensivt press (Scherer et al., 2006).

Andre mener legitimeringsspørsmålet er en naturlig følge av globalisering, fordi det internasjonale markedet og samarbeid mellom land etter hver kan spille en viktigere rolle enn enkeltstater. Etter hvert som statenes suverenitet blir uthulet, bør lovgivingen være et samarbeid mellom multinasjonale aktører som regjeringer, ikke-statlige organisasjoner, interessegrupper og selskaper, foreslår Stephen J. Kobrin. Ved opprettelsen av en hybridorganisasjon som samler alle aktører i et samarbeid om utvikling, implementering og håndheving av kontekstspesifikke retningslinjer, vil motsetningen mellom privat og offentlig makt ikke lenger gi noen mening (Kobrin, 2009).

2.3. Corporate Social Responsibility. Er samfunnsutvikling bedriftenes ansvar?

I en konkurransepreget, kapitalistisk økonomi vil bedrifter, som av natur søker å øke profitten så mye som mulig, måtte tilpasse sine priser til produktets kvalitet. Hvis ikke, vil de bli straffet av sine kunder, som er ute etter å få mest mulig kvalitet for pengene. Dersom bedriften beslaglegger sine ansattes tid og arbeidskraft, vil dette bli gjengjeldt i form av lønn. Så langt er alle fornøyde – bedriften tjener penger, arbeiderne likeså, og forbrukerne får produkter av rett kvalitet til rett pris. Bedriftene betaler med andre ord for eventuell negativ innvirkning de måtte ha på sine ansatte og kunders tilværelse (Arrow, 1973).

Denne ordningen forutsetter imidlertid fullstendig fravær av monopol, og har en tendens til å fordele rikdom svært ujevnt. I tillegg er det aspekter ved bedriftenes virksomhet som ikke fanges opp av gjensidigheten. Den effekten en bedrift har på det området den driver virksomhet i, i form av forurensing og trafikkøkning, blir ikke regulert naturlig ved hjelp av forholdet til forbrukerne og de ansatte. Et annet problem er at bedriften i de fleste tilfeller sitter på mer informasjon, og dermed har mer makt, enn forbrukerne og de ansatte. Bedriften vet mer om kvaliteten på sine produkter enn forbrukerne er i stand til å finne ut, og kan bevisst velge å holde informasjon tilbake. I de ansattes tilfelle, vet bedriften mer om arbeidsforholdet den bringer sine ansatte inn i, og kan for eksempel velge å skjule problemer knyttet til sikkerhet (Arrow, 1973). På disse punktene er det tydelig at bedrifter har innvirkninger på samfunnet som de ikke betaler for i form av lønn, goder eller verdiskapning.

Det finnes en bråte ulike teorier rundt bedrifters påvirkning på samfunnet, og i hvilken grad de skal holdes ansvarlige for denne. Problemstillinger som har med bedrifters etikk og sosiale ansvar å gjøre har lang historie, og det er kun i løpet av de siste 60 årene at dette har blitt diskutert under merkelappen *Corporate Social Responsibility*. Tidligere har ansvarlige selskaper blant annet boikottet varer som er produsert av slaver, og involverert seg i sine ansattes sosiale velvære. Dessuten har bedriftsledere beskjefteget seg med ulike former for filantropi – for eksempel pengestøtte til ulike veldedige formål eller til bygninger, monumenter og kunstverk som kommer befolkningen til gode.

2.3.1. Historisk grunnlag: Veldedighet satt i system

Akademiske diskusjoner rundt begreper som ligner CSR finner vi for første gang mot slutten av 1800-tallet. Det som da ble omtalt som en *Social Responsibility Ideology* ser ut til å ha sprunget ut fra filantropiske praksiser forbundet med religion hos amerikanske ledere som Andrew Carnegie og John

D. Rockefeller (Gond and Moon, 2012:3). Siden den gang har begrepet CSR blitt utvidet og forandret i mange ulike retninger, stadig innenfor en diskusjon om hvorvidt bedrifter skal ta ansvar for samfunnsutviklingen utover det å følge loven og tjene penger.

Allerede tidlig på 1900-tallet finner vi argumentet om at bedrifter har et ansvar for de omstendighetene virksomheten deres fører til, og dermed for skjebnen til de menneskene som påvirkes av virksomheten. Heller enn å reparere skadene de har forårsaket, under merkelappen veldedighet, må bedriftene sørge for å unngå virksomhet som kan skade miljøet eller ha uheldig innvirkning på mennesker (Clark, 1916: 46).

Fra 1950-tallet og framover begynner det man kan kalle en CSR-oppvåkning. Heller enn å snakke om filantropi og veldedighet, anerkjenner nå flere og flere at bedrifter har et ansvar for det samfunnet de opererer i. Mange teoretikere ser H.R. Bowens bok *Social Responsibilities of the Businessman* fra 1953 som startskuddet for denne perioden. I tiårene som følger blir flere ulike problemområder hvor bedriftene må ta deler av ansvaret identifisert, og man diskuterer bedriftledelsens forhold til forbrukere, ansatte og eiere. Mot slutten av 1970-tallet begynner bedrifter å ta grep for å redusere negativ innvirkning på samfunnet (Caroll, 2008).

Men hvor langt skal bedriftene gå i sitt samfunnsansvar? Etter hvert som tilhengere av både kapitalisme og CSR blir flere, ser vi særlig i nordamerika en fremvekst av kritikere som i CSR ser den faren kapitalister ser i sosialisme: Dersom bedriften tar seg av alle sider av sine ansattes velferd, og gjennom filantropien berører deler av samfunnet der deres virksomhet ikke naturlig hører hjemme, får ikke da bedriften en kontroll over mennesker og samfunn som nærmer seg den totalitære stats? (Levitt, 1958). En av de mest kjente motstanderne av korporativ filantropi, som stadig blir sitert i diskusjonen rundt hvorvidt bedriftene har et samfunnsansvar, er økonomen Milton Friedman. I flere ulike artikler gjentar han argumentet om at bedriftenes eneste ansvar er ansvaret overfor sine eiere – ansvaret for å øke profitten så langt det lar seg gjøre innenfor gjeldende lover og reguleringer. Problemet med at bedrifter påtar seg ekstra samfunnsansvar, mener Friedman, er å definere hva som faller innenfor dette ansvaret, og hva som ikke gjør det. Dersom ansvaret avgjøres av bedriftene selv, for eksempel av en bedriftsleder som er privat ansatt, og ikke valgt av folket, kommer enkelte deler av samfunnsutviklingen ut av demokratiets kontroll. Bedriftsledere er ansvarlige kun overfor dem som eier selskapets aksjer, og det

er folket, representert ved den folkevalgte regjeringen, som har ansvar for å etablere et lovverk som manipulerer både bedrifter og andre til å opptre ansvarlig og bidra til samfunnsutviklingen (Friedman, 1962).

I moderne samfunn finnes det en rekke slike lover og institusjoner som er skapt med tanke på å kontrollere bedriftenes innvirkning på omgivelsene. Vi har regelverk som begrenser forurensing, skattelegging av utslipp, forbrukere og ansattes mulighet til å saksøke på grunnlag av sikkerhetsbrudd, og til slutt enkelte etiske normer for hva som kan regnes som akseptabel oppførsel fra bedriftenes side (Arrow, 1973). Fokuset på etikk har vært særlig sterkt etter at man i 1980-årene så en rekke etiske skandaler hvor store selskaper var involverte, for eksempel Bhopal-eksplosjonen i India i 1984 (Caroll, 2008). Samtidig ble teoriene rundt CSR videreutviklet, og fikk supplementer som *corporate citizenship*, *corporate social responsiveness* og *stakeholder theory*, begreper jeg kommer tilbake til senere i dette kapitlet.

2.3.2. CSR i dag: Et globalt fenomen for et internasjonalt marked

CSR er nå et globalt fenomen, for ikke å si trend. Et stort antall selskaper har utviklet strategier for samfunnsansvar. Bedrifter oppfordres til å opptre ansvarlig gjennom tiltak som FNs *Global Compact* (2000), *The Global Sullivan Principles* (1999), OECDs retningslinjer for multinasjonale selskaper og den norske regjeringens stortingsmelding om næringslivets samfunnsansvar (2009). Utviklingen gjelder hovedsakelig industriland innenfor Europa og USA (Caroll, 2008).

Problemstillingene som dagens bedrifter møter skiller seg fra tidligere tider ved at selskapene nå opererer på et stadig mer internasjonalt marked. Fremveksten av multinasjonale selskaper understreker forskjellene mellom ulike lands formelle lover, og dessuten moralske retningslinjer. Forskjellene blir særlig tydelige når arenaen er land med svake styresett, hvor vern av menneskerettigheter og miljøhensyn ikke nødvendigvis spiller noen stor rolle: «*Today's debates are conducted at the intersection of development, environment and human rights, and are more global in outlook than earlier in this century or even in the 1960's*» (Fabig and Boele, 1999).

2.3.3. Et definisjonsspørsmål: Hva er CSR, og hva er CSR ikke?

«*Corporate Social Responsibility means something, but not always the same thing to everybody*»

Votaw (1972: 25)

Dersom CSR tidligere har vært et omstridt tema, synes begrepet i dag å være mer mangefasettert enn noensinne. Selve innholdet i begrepet, den operasjonaliserbare substansen, er vag. Gjelder CSR alt det bedriften gjør som ikke er direkte knyttet til profitt? Er CSR «*corporate activities that address the interests of agents other than the owners*» (Wiig og Kolstad, 2010)? Kanskje man kan bruke både økonomi og juss som grense, og si at CSR gjelder alle aktiviteter som utføres utover det loven tilsier: «*The idea of social responsibilities supposes that the corporation has not only economic and legal obligations, but also certain responsibilities to society which extend beyond these obligations*» (McGuire, 1963:144). Eventuelt kan man fokusere på det altruistiske ved CSR-arbeid: «*Another aspect of any workable definition of corporate social responsibility is that the behaviour of the firms must be voluntary*» (Manne and Wallich, 1972:5).

En gjennomgang av litteraturen som er samlet i Jean-Pascal Gond og Jeremy Moons artikkelsamling *Corporate Social Responsibility. Critical Perspectives on Business and Management* (2012), gir en rekke ulike ideer om hva CSR kan innebære. En trinnvis oppsummering viser hvordan ulike teoretikere tillegger bedriftene stadig større ansvar:

- Bedriftenes samfunnsansvar er å tjene så mye penger som mulig for sine eiere (Milton Friedman, 1962).
- Bedriftenes samfunnsansvar er å tjene penger, samt å følge gjeldende lover og regelverk, for eksempel forbud eller skattlegging av forurensing (Jules Backman, 1975).
- Bedriftenes samfunnsansvar er å tjene penger, følge gjeldende lover og regelverk, og dessuten bidra til samfunnsbyggingen på enkelte områder utover det loven pålegger dem (Joseph McGuire, 1963).
- Bedriftenes samfunnsansvar gjelder kun aktiviteter som faller utenfor juridiske forpliktelser (Henry Manne, 1972).

De ulike aspektene ved bedriftenes samfunnsansvar kan også sees som tre sirkler som går utenpå hverandre, som beskrevet av The Committee for Economic Development (CED) i 1971. I den innerste

sirkelen finner man bedriftenes grunnleggende økonomiske funksjon, nemlig å tjene penger, skape arbeidsplasser osv. Den midterste sirkelen inneholder ansvaret for å drive bedriften ansvarlig, med hensyn til sosiale verdier, ved å følge oppfordringer og regelverk innen miljø, likestilling, sikkerhet på arbeidsplassen og lignende. Den ytterste sirkelen beskriver oppfordringer til bedriftene om å ta ansvar for samfunnsbygging, ved å bidra på de områder som samfunnet oppfatter som viktige – for eksempel utjevning av sosiale forskjeller eller arbeid for å bremse global oppvarming (Caroll, 1979).

I løpet av de siste 20 årene har det blitt stadig mer populært å betrakte bedrifter som medborgere, med plikter og rettigheter overfor samfunnet. Dette omtales som *Corporate Citizenship* (CC). Forskerne peker på at enkelte bedrifter har stor økonomisk makt og opptrer som politiske aktører. På det juridiske planet er bedrifter på noen punkter sidestilt med vanlige borgere. Det finnes imidlertid en rekke punkter hvor bedriftenes statsborgerskap skiller seg fra enkeltpersoners: Bedriftene har for eksempel ikke stemmerett (Scherer, Palazzo and Baumann, 2006).

Citizenship-konseptet har blitt omfavnet av internasjonale selskaper som Microsoft og Panasonic, som velger å kalle sine samfunnsansvar-rapporter for «*citizenship reports*». Ideen om bedriften som et samfunnsmedlem er gunstig for selskaper, som dermed frir seg fra inntrykket av virksomheten som kynisk og upersonlig:

The overwhelming emphasis of these statements focuses on the embedding of the corporation into its direct local community and evokes notions of being a good neighbour (BHP Billiton) with mutually beneficial relations between companies and their stakeholders (Microsoft). This includes compliance with local laws (Toyota) and contributions to the flourishing of local communities, most notably in developing countries (Manulife).

(Crane, Matten and Moon, 2008: 314)

Utover en utvidet diskusjon om likheten mellom bedrifter og samfunnsborgere, og hvorvidt bedrifter har samme rettigheter som enkeltpersoner, har tankegangen rundt CC svært mange fellestrekk med teoriene om bedriftenes samfunnsansvar. Jeg velger derfor i denne oppgaven å se CC som et synonym til CSR, nærmere bestemt som en av underkategoriene til det omfattende begrepet CSR.

Jedrzej George Frynas har foreslått å se CSR som en paraplybetegnelse for en stor gruppe teorier og praksiser, med disse generelle fellestrekkene:

- a) Selskaper er ansvarlige for hvordan de påvirker samfunnet og miljøet, noen ganger utover det lover og reguleringer fastslår.
- b) Selskaper er ansvarlige for oppførselen til andre selskaper de handler med.
- c) Selskaper må styre og kontrollere sitt forhold til samfunnet forøvrig, både av kommersielle grunner og for å gi noe av verdi til samfunnet (Frynas, 2009:6).

Det er denne modellen jeg vil følge i min masteroppgave. I tillegg vil jeg bruke en rimelig vid definisjon av CSR, nemlig den Arne Wiig og Ivar Kolstad (2010) har brukt i sin forskning på Statoils CSR-arbeid i Angola: CSR dreier seg om «*corporate activities that address the interests of agents other than the owners*» (Wiig og Kolstad, 2010).

2.3.4. Ansvar, ja, men for hva - og hvordan

Dersom man har kommet til den konklusjon at bedrifter har et ansvar utover det økonomiske og juridiske, blir den neste oppgaven å bestemme innenfor hvilke områder dette ansvaret eksisterer. Dette er et felt det er nærmest umulig å si noe generelt om, fordi sosiale problemer forandrer seg over tid, og det er forskjell på hvilke ansvarsområder som vil være viktige for ulike industrier:

The principles of CSR, therefore, should not be thought of as absolute standards, but as analytical forms to be filled with the content for explicit value preferences that exist within a given cultural or organizational context and that are operationalized through the political and symbolic processes of that context.

(Wood, 1991:384)

Det er likevel mulig å si noe om hvilke deler av samfunnet bedrifter har ansvar for. Det er ikke forventet at selskaper skal løse alle verdens problemer, uansett hvor rike og mektige de måtte være. Donna J. Wood (1991) spesifiserer at det først og fremst er problemer som kan relateres til bedriften på en eller annen måte, som må berøres: «*[Businesses are] responsible for solving problems that they have caused, and they are responsible for helping to solve problems and social issues related to their business operations and interests*» (Wood, 1991:381).

Dette er imidlertid et prinsipp som blir vanskeligere jo mer internasjonalsert markedet er, for CSR kan bety ulike ting i ulike deler av verden. For eksempel forventes selskaper i Sør-Afrika å forholde seg til likestilling og rase, mens det i Malaysia er forventet å forholde seg til religion og religiøse helligdager (Frynas, 2009:4). For et selskap som opererer i flere ulike land er det derfor essensielt å identifisere de viktigste sosiale områdene i den lokale konteksten.

I tillegg vil det internasjonale samfunns fokus på bestemte problemområder forandre seg over tid. Man kan si at det finnes trender for hvilke områder bedrifter burde interessere seg for. Caroline Ditlev-Simonsen (2011) viser i sin analyse av 500 bedrifters ikke-finansielle rapporter at områdene som selskaper er opptatte av å ta ansvar for forandrer seg. Fram til 2002 var det sterkt fokus på miljø i rapportene, et fokus som siden har svunnet hen og overlatt plassen til arbeid med bærekraft. Ditlev-Simonsen viser dessuten at selv om rapportene gir inntrykk av en økt interesse for CSR i de undersøkte selskapene, tilsvarer ikke det nødvendigvis en økning i CSR-handlinger som sådan. Mye av det som nå har merkelappen CSR, har vært fast praksis i bedriftene i lange tider (Ditlev-Simonsen, 2011).

For bedrifter med virksomhet i utviklingsland har det blitt aktuelt å bidra til samfunnsbyggingen utover det som er relevant for virksomheten, som en følge av mangel på grunnleggende samfunnsinstitusjoner og logistikk. I slike tilfeller blir CSR en del av utviklingsarbeidet, på linje med det som gjøres av ulike NGO-er og internasjonale organisasjoner. CSR kan også, som tidligere nevnt, bli en del av en strategi for å styrke demokratiske tendenser i vertslandet.

Stakeholder Theory

Et ledd i å bestemme hvilke områder en bedrift er ansvarlig for, er å identifisere bedriftens ulike *Stakeholders*. En av de første til å bruke dette begrepet var R. Edward Freeman (1984), som ønsket å utvide bedriftenes ansvarsområde fra å gjelde eierne av selskapet, til å gjelde alle dem som påvirker eller er påvirket av selskapets virksomhet. I en modernisert utgave av teorien skriver Freeman: «*Stakeholders are those groups who have a stake in or claim on the firm. Specifically, I include suppliers, customers, employees, stockholders, and the local community, as well as management in its role as agent for these groups*» (Freeman, 2009). Når begrepet brukes i vid forstand, omfatter stakeholders også aktører som ønsker å påvirke bedriften, for eksempel interessegrupper og andre NGO-er.

Kritikere av teorien påpeker at bedriftens aksjeeiere har mer makt over ledelsen enn alle de andre interessentene, og at de dermed burde vies større oppmerksomhet (Norman, 2004). Det er dermed tvil om hvor stor makt *stakeholders* som lokale aktivister og NGO-er har, i forhold til bedriftens eiere.

Corporate Social Responsiveness – den aktive fasen av CSR

Når ansvarsområdet er bestemt, følger utviklingen av det Archie B. Caroll (1979) kaller en «*philosophy of response*». Hvordan skal bedriften forholde seg til de områdene der de har et ansvar? Dette er den aktive fasen av CSR-arbeid, og blir også referert til som *Corporate Social Responsiveness* av flere teoretikere. Mens enkelte mener at *Corporate Social Responsiveness*, eller CSR2, burde være det nye hovedfokuset for CSR-arbeid, argumenterer Caroll for at Responsiveness-kategorien kan sees som en av fasene, sluttfasen, i prosessen med å utvikle en CSR-policy (Caroll, 1979: 292).

Strategisk CSR

I en bestemt del av litteraturen rundt CSR blir samfunnsansvar sett på som et strategisk verktøy for å oppnå økonomiske mål. Dette er forenlig med synet Friedman presenterte allerede i 1962: Bedrifter kan gjøre hva som helst, så lenge de forholder seg til loven og skaper økonomisk vekst. Dersom det å investere i lokalsamfunnet fører til bedre livskvalitet, og dermed økt arbeidsinnsats fra arbeiderne, eller det bedrer bedriftens omdømme, er det økonomisk forsvarlig å gjøre slike samfunnsinvesteringer.

Særlig i forhold til bedriftens kunder kan CSR være et viktig kommersielt virkemiddel. Flere ganger er det blitt påvist en sammenheng mellom investering i samfunnsutvikling og økonomisk inntjening (Bhattacharaya and Sen, 2004). Forbrukere belønner selskaper som har en samfunnsansvarlig profil. Dermed er det fare for at CSR-aktiviteter blir utnyttet som sosialt alibi i langt større grad enn selskapets samfunnsinvestering tilsier. Dette har blitt bekreftet i analyser av selskapers markedsføring (Muttitt and Marriot 2002:46).

3. Data og metode: Hvordan analysere CSR?

3.1. Problemstilling

Det overordnede målet for denne masteroppgaven er å analysere Statoils innsats innen Corporate Social Responsibility. Jeg vil se på hva som påvirker selskapets bruk av ressurser på CSR i de ulike landene

der de opererer, hvilke prosjekter som gjennomføres, og i hvilken grad Statoils CSR kan tenkes å bidra til demokratibyggning.

Det er mange grunner til at Statoil er et interessant objekt for analyse i denne sammenheng. Statoil er en av hjørnesteinene i det norske samfunn, en del av vår identitet. Selskapet er en av de store norske samfunnsbyggerne, både gjennom direkte CSR i Norge, og gjennom inntektene fra virksomheten, som via staten investeres i det stadig voksende Statens Pensjonsfond Utland. Fordi den norske stat eier 67 prosent av aksjene i Statoil, vil en kunne forvente at selskapet oppfyller visse krav med tanke på ansvarlighet, som beskrevet i stortingsmeldingen om statlig eierskap fra 2011: «Selskapets utgangspunkt er at det skal bidra til en bærekraftig utvikling basert på selskapets aktiviteter i de landene selskapet opererer i. På denne bakgrunn skal selskapet når det fatter avgjørelser også vurdere hvordan disse påvirker relevante samfunnsinteresser» (Nærings- og Handelsdepartementet, 2011). Norske oljeselskaper er dessuten allerede internasjonalt ansett som ledende innen CSR-arbeid (Welford, 2005).

Effekten av CSR er, som nevnt i teorikapitlet, omdiskutert. Mange tiltak kan ha en positiv innvirkning på lokalsamfunn isolert sett, men føre til avhengighet og en ny form for kolonialisme hvor lokalbefolkningen tilpasser seg det de internasjonale selskapene ønsker. I land hvor korrupsjon er utbredt kan mye av hjelpen forsvinne til aktører som har mye fra før.

Disse refleksjonene har ledet til den underliggende problemstillingen for masteroppgaven:
Hvilke faktorer påvirker Statoils CSR-innsats, og hva slags effekt har denne innsatsen på vertslandene?

Denne problemstillingen kan formuleres i to hypoteser, samt to forskningsspørsmål som vil danne utgangspunkt for en analyse av effekten av Statoils konkrete CSR-tiltak:

H1: Økonomihypotesen. Statoils CSR-innsats i et land avhenger av økonomiske faktorer som inntjening og total investering i det samme landet.

H2: Politikkhypotesen. Statoils CSR-innsats i et land avhenger av den politiske, økonomiske, sosiale og kulturelle situasjonen i landet.

Forskningsspørsmål 1: Hvilke konkrete CSR-tiltak er Statoil involvert i?

Forskningsspørsmål 2: Hva slags effekt kan disse ventes å ha på den politiske situasjonen i vertslandet?

3.2. Metode

Masteroppgaven er ment å gi inntrykk av Statoils CSR-initiativer og disse initiativenes effekt i 2010. Dette gjøres gjennom en kombinasjon av kvantitativ og kvalitativ analyse. I den kvantitative delen tar jeg for meg alle landene utenom Norge hvor Statoil bruker penger på Social Investments. Materialet gir en total oversikt over Statoils økonomiske satsning på sosiale investeringer, og setter denne i sammenheng med selskapets inntjening, og de økonomiske, sosiale og politiske forhold i det aktuelle landet, ved hjelp av en rekke ulike indekser som beskriver landenes politiske og sosiale situasjon.

Kvalitativ analyse er egnet for å forstå handlinger utført av personer, grupper og organisasjoner (Babbie, 2004). Det er i tillegg den beste metoden for å undersøke et komplekst fenomen hvor mange ulike faktorer spiller inn (Yin, 1994). For å forstå hva slags effekt Statoils CSR-arbeid kan tenkes å ha på vertslandet, har jeg foretatt kvalitative case-studier av to land, ved hjelp av tekstanalyse. Materialet for analysen er beskrivelser av CSR-prosjekter i Angola og Canada, samt informasjon hentet i et semi-strukturert intervju med Statoils CSR-rådgiver. Jeg henter også informasjon om konteksten i de to landene fra kilder som Amnesty International, miljøvernorganisasjoner og media.

3.3. Operasjonalisering

Det er svært vanskelig å fastslå nøyaktig hvor mye penger Statoil bruker på CSR årlig. Grunnen til dette er at Statoils definisjon av CSR omfatter mange områder utover det som går til rene veldedighetsprosjekter. For Statoil er CSR arbeidssikkerhet, kvalitetssikring av underleverandører, menneskerettigheter, innovasjon for å redusere CO2-utslipp og mye mer. Hvor mye penger alt dette koster til sammen blir ikke spesifisert i noen post i årsrapportene. Det blir derimot beløpene som brukes på såkalte *Social Investments*. Dette er, ifølge Statoil, finansiell støtte til samfunnsutvikling og styrking av vertslandets eget potensiale til å delta i oljeindustrien:

Social investments are used to build local content and capacity, as well as to promote transparent operating environments and respect for human rights so that affected communities can share in the benefits generated by our operations. Social investments are based on commercial considerations and aim to build self-sustaining activities in host countries. We endeavour to avoid creating dependency and supporting unproductive projects

(Statoil 2011).

Som utgangspunkt for mine analyser av Statoils innsats innen CSR, bruker jeg altså posten *Social Investments* fra årsrapporten fra 2010, vel vitende om at dette ikke dekker alle Statoils tiltak innen CSR. Analysen min er dermed egnet til å si noe om hva slags effekt nettopp disse pengene kan ha på vertslandene, men en kan ikke nødvendigvis trekke de samme konklusjonene for Statoils CSR-innsats som helhet.

Tabell 1. Operasjonalisering		
Hypotese/problemstilling	Avhengig variabel	Uavhengig variabel
Økonomihypotese	SI-investering	Total investering Total inntjening
Politikkhypotese	SI-investering	Bruttonasjonalinntekt Human Development Index Global Peace Index Corruption Perceptions Index
Forskningsspørsmål for effektanalyse	Demokratiseringspotensiale	CSR-kategorisering Demokratibyggingskategorisering

Tabell 1 viser hvordan jeg har operasjonalisert mine hypoteser om Statoils CSR. For å finne ut hvilke økonomiske faktorer som kan påvirke Statoils CSR-satsning i et land, bruker jeg tall vedrørende Statoils totale investering i det samme landet, og dessuten selskapets totale inntjening i landet. Jeg undersøker tall fra alle land utenfor Norge hvor Statoil har operasjoner, og hvor de også har et eget budsjett for *Social Investments*.

For å si noe om de politiske aspektene ved Statoils CSR-investeringer, har jeg sammenlignet tallene fra Statoils årsrapport med de ulike landenes brutto nasjonalinntekt, samt utvalgte indekser som sier noe om den politiske, sosiale og kulturelle situasjonen i landet. Disse indeksene blir presentert og beskrevet nedenfor.

Angola og Canada er naturlige objekter for effektanalysen fordi det er her Statoil har brukt mest penger på sosiale investeringer i 2010. Dessuten er begge land der Statoil har rollen som operatør i oljeutvinningen. Som grunnlag for kvalitativ analyse er landene interessante fordi de representerer to vidt forskjellige oljeutvinningsoperasjoner som begge er drevet av Statoil. I Angola er styresettet svakt, infrastrukturen lite utviklet og den generelle levestandard lavere enn gjennomsnittet i verden. Canada er derimot et av de mest utviklede landene i verden, men utvinningen av oljesand i landet har vært gjenstand for kritikk, både internasjonalt og i Norge. Flere organisasjoner hevder at utvinningen er til

skade for urbefolkningen som holder til i nærheten av oljesandfeltene. Angola og Canada er med andre ord land hvor en kan tenke seg at Statoil har behov for å vise at de bidrar til samfunnsbygging.

For å analysere Statoils SI-investeringer plasserer jeg dem i ulike kategorier, inspirert av Arne Wiig og Ivar Kolstads arbeid med oljeselskapers CSR i utviklingsland. Kategoriene beskriver overordnede fokusområder for CSR-arbeid: miljø, *stakeholder management*, lokal økonomi, menneskerettigheter/arbeiderrettigheter, og veldedighet. Et annet paradigme fanger opp ulike aspekter som er viktige i samfunnsbygging, nemlig antikorrupsjon, teknologioverføring, «lokalifisering», helse, utvikling av lokalsamfunnene og utdanning. Jeg kan dermed si noe om både det overordnede fokuset for Statoils SI-investeringer, og potensialet for demokratibyggning.

Teoretisk ramme for effektanalyse: Klientelisme

I analysen av Statoils SI-prosjekter i Angola og Canada trekker jeg noen konklusjoner ut ifra et klientelismeperspektiv. Dette perspektivet finner vi i en rekke analyser av CSR, blant annet i en studie av internasjonale oljeselskapers CSR i Angola utført av Arne Wiig og Ivar Kolstad. I deres studie får dette perspektivet navnet «*The patronage perspective*». Wiig og Kolstad fant at såkalte «*voluntary post-tax contributions*» ofte mangler strategiske kriterier med hensyn til hvordan pengene blir brukt. Prosjektene koordineres ikke med andre oljeselskapers prosjekter, bortsett fra gjennom de NGO-ene som utfører dem. De frivillige prosjektene fokuserer stort sett på tjenesteyting, og det er lite fokus på styresett: «*Means of influencing the Angolan government in improving institutions to reduce patronage or rent seeking do not appear to be an important part of oil companies' portfolio of CSR activities*» (Wiig og Kolstad 2010:184).

Tvert imot, oljeselskapene retter seg i stor grad etter hva myndighetene ønsker, og myndighetene ønsker stabilitet og effektivitet. I klientelismeperspektivet argumenteres det for at en makthaver vil bruke sin makt til å holde på makten, ved å kjøpe støtte: «*Political support is secured by providing public sector employment to political supporters*» (Wiig og Kolstad 2010: 185). Derfor kan multinasjonale oljeselskaper i Angola forventes å fokusere sine CSR-tiltak rundt lokal økonomi, for eksempel ved å ansette flere angolanere:

One would therefore expect the nature of CSR to be different in countries where institutions of democratic accountability are weak and patronage is a problem. If patronage is a key issue in

determining government expectations and corporate practices related to CSR, we would expect this to be reflected in local staffing, training programmes, and local contracts of oil companies (Wiig og Kolstad 2010:186).

Det kan styrke regjeringens patronisering, og gjøre styresettet verre enn det i utgangspunktet var. Wiig og Kolstad argumenterer derfor for at selskapene med denne typen CSR faktisk gjør mer skade enn for eksempel kinesiske selskaper som ikke deltar i CSR-tiltak overhode

Wiig og Kolstad konkluderer med at oljeselskaper ikke fokuserer på å forbedre styresett i de landene der de opererer, fordi dette ville skape politisk uro, noe som ville utgjøre en fare for oljeselskapenes virksomhet: «*The failure to address governance problems may thus reflect collective complacency of corporations rather than collective action problems*» (Wiig og Kolstad, 2010).

3.4. Data

En god del av informasjonen i masteroppgaven er hentet fra Statoils årsrapport for 2010, den siste årsrapporten som var tilgjengelig da jeg begynte arbeidet. Årsrapporten for 2011 ble offentliggjort i slutten av mars 2012, og jeg har sjekket informasjonen i mitt analysemateriale opp mot informasjonen for 2011 for å forsikre at det ikke er noen radikale forandringer i investeringer, inntjening og CSR-innsats.

Beløpene som brukes på *Social Investments* i Statoil varierer fra år til år. I noen land er beløpene stabile, mens i andre land brukes det mye penger ett år og nesten ingenting det neste. Særlig i land som er nye investeringer for Statoil, investeres det mye i *Social Investments* i begynnelsen, eller det investeres mer i sosiale prosjekter dersom produksjonen av olje eller gass øker. I denne masteroppgaven har jeg konsentrert meg om tallene fra årsrapporten for 2010. Jeg har forsøkt å forstå bakgrunnen for prioriteringene i Statoils budsjett for sosiale investeringer dette året. Analysen er dermed egnet til å si noe om nettopp 2010, og ikke nødvendigvis om Statoils sosiale investeringer generelt eller i et historisk perspektiv.

Min politikkhypotese testes ved hjelp av ulike indekser som sier noe om landenes økonomiske situasjon, utdannings-, korrupsjons- og konfliktnivå. Tabell 2 viser hvordan datamaterialet

korresponderer med ulike aspekter ved vertslandene for Statoils operasjoner.

Tabell 2. Operasjonalisering av kontekster i Statoils vertsland

Faktor	Data
Økonomiske forhold	Bruttonasjonalinntekt
Sosiale forhold	Human Development Index Global Peace Index
Politiske forhold	Corruption Perceptions Index

De ulike indeksene beskrives i detalj nedenfor. Jeg har spesifisert hvilket år informasjonen fra indeksene er hentet fra. Noen ganger er kun de nyeste indeksene tilgjengelige, det vil si at jeg har sammenlignet tall fra Statoils investeringer i 2010 med informasjon fra indekser for 2011. Ulike lands plasseringer på indekser som dette forandrer seg lite fra år til år, og er uansett best egnet til å gi et inntrykk av situasjonen i landet, heller enn en klar dom. Det er derfor viktig å påpeke at resultatene av min analyse ikke kan leses bokstavelig, men heller antyde situasjonen i de ulike landene hvor Statoil opererer.

Bruttonasjonalinntekt

For å si noe om den generelle økonomiske situasjonen i landene der Statoil opererer, har jeg brukt landenes bruttonasjonalinntekt i 2010, hentet fra Verdensbanken. Bruttonasjonalinntekt (BNI) er et mål på et lands samlede inntekter. Bruttonasjonalinntekt er summen av bruttonasjonalproduktet (BNP), netto formuesinntekter fra utlandet og netto lønnsinntekter til privatpersoner fra utlandet. Jeg har valgt å bruke BNI heller enn BNP fordi BNI gir et mer helhetlig bilde av den økonomiske situasjonen i et land. BNI tar med i beregningen inntekt som kommer fra utlandet, for eksempel inntektene til Norge dersom en norsk bedrift som Statoil opererer i land som Angola og Canada. BNI gir også et bedre inntrykk av gjeldssituasjonen i et land (The World Bank, 2012).

FNs Human Development Index

Der BNI kun måler en nasjons økonomiske resultat, finnes det en rekke data og indekser som også måler sosiale faktorer. FNs *Human Development Index* slår sammen informasjon om gjennomsnittlig levealder, gjennomsnittlig utdanningsnivå og bruttonasjonalinntekt (*Gross National Income*) per person, til en plassering mellom 0 og 1 (1 er best) på en indeks som dermed kan si noe om både den økonomiske og den sosiale situasjonen til borgerne i et bestemt land (UNDP 2012). Jeg har brukt indeksen for 2011 i min analyse.

Global Peace Index

For å kunne si noe om den sosiale konteksten i et land bruker jeg fredsindeksen utviklet av Institute for Economics and Peace, en profittløs forskningsorganisasjon med kontorer i Sydney, New York og Washington DC. Indeksen er en oppsummering av 23 faktorer som har med stabilitet og konflikt å gjøre, både innad i landet og i forhold til andre nasjoner. Faktorene er indikatorer som antall eksterne og interne konflikter, politisk stabilitet, respekt for menneskerettigheter, antall drap, og størrelse på politi- og militære styrker. Jo lavere et land skårer på disse indikatorene, desto mer fredelig er landet. Fredsindeksen rangerer 153 land, med det mest fredelige landet som nummer 1 (Institute for Economics and Peace, 2012). Plasseringene som er brukt i min analyse er hentet fra 2011.

Transparency Internationals Corruption Perceptions Index

I min analyse har jeg brukt Transparency Internationals *Corruption Perceptions Index* fra 2011. Indeksen lages av organisasjonen Transparency International, ved å måle observatørers inntrykk av korrupsjonsnivået i et bestemt land. Indeksen gir altså informasjon om hvor korrupt et land gir inntrykk av å være, ikke hvor mye korrupsjon som faktisk finnes i landet. Landene gis en score fra 0 til 10, hvor land nærmere 0 oppfattes som mer korrupte og land nærmere 10 oppfattes som minst korrupte. (Transparency International, 2012).

Kvalitativ analyse av Statoils CSR: Informasjon fra Statoil

For å kunne analysere Statoils spesifikke SI-prosjekter i utvalgte land, trengte jeg informasjon fra Statoil utover det som står i deres årsrapporter. Det har vært vanskelig å få tak i denne typen informasjon. Henvendelser til Statoil har tatt lang tid og flere purringer for å få svar, og i mange tilfeller har svaret vært at selskapet har det for travelt til å kunne hjelpe meg med informasjonen jeg leter etter. Dette synes jeg er pussig, siden totalbeløpene som er brukt på SI allerede er offentliggjort i årsrapporten. Derfor bør informasjonen om hva pengene brukes på ikke regnes som sensitiv.

Informasjonen som er brukt i min kvalitative analyse er hentet fra en samtale med Statoils CSR-rådgiver Liv Kari Sivertsen. Hun forklarte Statoils CSR-arbeid, hvordan selskapet tar avgjørelser rundt sosiale investeringer, og forskjellen i tilnærming mellom land der Statoil er operatør og land der de kun eier deler av en utvinningsoperasjon. Siden Statoil har størst kontroll over SI-investeringer i de landene hvor selskapet er operatør, valgte jeg å begrense analysen min til å gjelde to av disse landene: Canada

og Angola. Sivertsen ga meg tilgang på et dokument som beskriver prosjektene som ble støttet av Statoil i Angola i 2010. Dette dokumentet er ingen formell rapport, men kommer direkte fra Statoil, og jeg regner det dermed som troverdig. Jeg fikk også en *Community Report* for Canada fra 2010, hvor selskapet sosiale investeringer i Alberta listes opp og beskrives. Jeg hadde dermed tilgang på den spesifikke informasjonen jeg trengte for å utføre en kvalitativ analyse.

Gjennom samtalen med Sivertsen fikk jeg en del informasjon om hvordan Statoil jobber med CSR. Når det gjelder Statoil som eksportør av norske verdier, et konsept som diskuteres til slutt i analysen og som inneholder noen tanker om norsk korporatismes potensiale i utlandet, henviste Sivertsen meg videre til Statoils HR-avdeling. Sivertsen fortalte meg at Statoil er i ferd med å utvikle landsspesifikke HR-strategier, hvor forholdet til fagforeningene sannsynligvis ville bli diskutert. Det har imidlertid ikke lyktes meg å få tak i mer informasjon om disse HR-strategiene eller hva de muligens kan inneholde, til tross for gjentatte forsøk og kommunikasjon med HR-avdelingen.

I diskusjonen rundt Statoils effekt på demokratisering gjennom sin rolle som «det gode eksempel» har jeg hentet grunnleggende informasjon om Statoils forhold til sine lokale medarbeidere i Angola og Canada fra ansatte i Statoil i de aktuelle landene. Erik Holtar jobbet tidligere for Statoil i Angola, nå er han flyttet over til Tanzania. I et ustrukturert intervju per epost har han bidratt med noe informasjon om organisasjoner for angolanske ansatte i Statoil. Når det gjelder Canada, kommer informasjonen fra ansatte ved HR-avdelingen i Calgary, som ikke ønsker å bli identifisert.

3.5. Objektivitet, erfaring og forutinntattheter

Objektivitet er noe både forskere, journalister og andre informasjonsprodusenter streber etter. I en studie av et av Norges viktigste selskaper er det likevel naturlig at det oppstår en del problemstillinger relatert til objektivitet og upartiskhet.

La oss først diskutere forskeren selv. Jeg er født og oppvokst i Norge med tanken om det norske verferdssamfunn som godt og riktig, og med tro på Norges fremvoksende rolle som fredsnasjon og demokratibygger utenlands. Jeg har flere familiemedlemmer som er ansatt hos Statoil og som har nytt godt av Statoils tiltak innen samfunnsbygging i Norge. På den andre siden har jeg en sterk interesse for natur og miljøvern, rettferdig fordeling og bærekraftig utvikling. Disse perspektivene gjør det vanskelig

å se aktører i oljeindustrien objektivt. Jeg er dessuten utdannet journalist, et yrke hvor man gjerne tar de svakestes side. Gjennom kontakt med organisasjoner som Amnesty International og kursene på masterprogrammet i demokratibyggning har jeg utviklet en skepsis mot multinasjonale selskaper og deres påvirkning på lokalmiljøet i sine vertsland.

Jeg har likevel hatt som mål å produsere en balansert framstilling av Statoils innsats innen CSR. En faktor som gjør dette vanskelig er at det meste av informasjonen om disse tiltakene kommer fra Statoil selv. Det er i Statoils interesse å fremstille sine sosiale investeringer så positivt som mulig. Min løsning på dette har vært å forsøke å trekke ut ren deskriptiv informasjon fra Statoils omtale av sine prosjekter. Informasjon fra andre hold enn Statoil kommer gjerne fra miljøvernorganisasjoner eller andre NGO-er som har en kritisk holdning til oljeutvinningen.

Det finnes lite upartisk informasjon som vurderer effekten Statoils CSR-tiltak har på lokalsamfunnet. Når jeg har valgt å bruke klientelismeperspektivet i min effektanalyse er det fordi dette er et perspektiv som er overførbart til Statoils SI-prosjekter. Perspektivet er et relevant argument til formålet med min effektanalyse, nemlig å si noe om demokratiseringspotensialet i disse prosjektene.

I min effektanalyse anerkjenner jeg de positive effektene Statoils sosiale investeringer har, samtidig som jeg ser demokratiseringseffekten i et kritisk lys, og forsøker å si noe om alternative muligheter for demokratiseringseffekt i Statoils virksomhet i utlandet. Dette er, etter min mening, så nært forskningsmessig objektivitet jeg kan komme.

4. Analyse, resultater og diskusjon

4.1. Statoil blir en transnasjonal aktør og får bruk for CSR

Statoil er et olje- og gasselskap opprettet i 1972. I begynnelsen var selskapet totaleid av den norske stat, og var en viktig del av utviklingen av oljevirksomheten i Norge. Gjennom Statoil fikk myndighetene kontroll over mye av virksomheten på norsk sokkel, slik at inntektene fra oljevirksomheten kom det norske samfunnet til gode. Fra midten av 1980-tallet ble myndighetenes påvirkning på driften av selskapet tonet ned, og da Statoil i løpet av 90-tallet begynte å operere på det internasjonale marked, ble det reist spørsmål om privatisering av selskapet (Jenstad, 2005). I 2001 ble Statoil børsnotert, men fortsatt med staten som hovedaksjonær. I begynnelsen eide staten 81,7 prosent av aksjene, nå er tallet

67 prosent. Statoil er nå et transnasjonalt selskap med virksomhet i over 30 land. Selskapet utenlandsinvestering var i 2010 på over 45 millioner kroner, og den internasjonale virksomheten sto for om lag 10 prosent av selskapets inntjening. Av selskapets 20 000 ansatte jobber 3000 utenfor Norge (Statoil, 2011).

Med en stadig voksende internasjonal portefølje har Statoil sett nødvendigheten av å utvikle strategier for *Corporate Social Responsibility*. Selskapets første CSR-rapport, *Framtiden er nå*, ble publisert høsten 2002. I rapporten beskriver selskapet hvordan det vil jobbe for en bærekraftig utvikling og ta ansvar for mennesker, miljø og samfunn som berøres av virksomheten deres (Jenstad, 2005). Siden har Statoil jevnlig publisert såkalte bærekraftrapporter, og de siste årene har disse vært integrert i selskapets årsrapporter. CSR-rapportene beskriver en lang rekke ulike aspekter ved Statoils innsats for en bærekraftig utvikling. Det er snakk om tiltak for å bedre sikkerheten på arbeidsplassen, intensjoner om å følge gjeldene retningslinjer som ILO-konvensjonen og menneskerettighetsprinsippene, sikre mangfold i selskapets arbeidsstokk og lik representasjon av kjønn i ledende stillinger, blant annet.

For Statoils internasjonale operasjoner utvikles det egne CSR-strategiene for hvert land, ut fra en risikovurdering, og en vurdering av det lokale behovet. En av metodene for å minske risikoer og møte lokale behov er såkalte *Social Investments*. Statoils SI-prosjekter faller inn under det Arne Wiig og Ivar Kolstad (2010) i sin studie av oljeselskapers CSR i Angola kaller *Post-tax voluntary contributions*. Dette er frivillige bidrag til samfunnsbygging som betales «ut av selskapets egen lomme».

I 2010 brukte Statoil omkring 202 millioner norske kroner på *Social Investments*. Mesteparten av disse pengene (116 millioner) ble brukt i Norge, mens omtrent 85 millioner kroner ble investert i andre land der Statoil er engasjert i oljeutvinning. Pengene ble, ifølge Statoil, brukt til å hjelpe selskapets vertsland med å nå sine utviklingsmål, for eksempel innen utdannelse, helse og oppretting av arbeidsplasser. Alternativt ble noen av pengene brukt til å styrke eksisterende prosjekter, og å øke andelen av lokale arbeidere (Statoil 2011). Prosjektene er ikke alltid knyttet til Statoils virksomhet, men er del av den videre samfunnsutviklingen i vertslandet. I underutviklede stater har Statoil inkludert områder som utvikling av infrastruktur og bedring av sosiale forhold i sine fokusområder (Sivertsen [intervju]). De mest signifikante beløpene som ble brukt på Social Investments i 2010 ble brukt i Angola, Canada, Aserbajdsjan, Russland, Irland og Nigeria.

Over halvparten av de 85 millioner kronene som ble brukt i 2010, ble fordelt mellom Angola, Canada og Aserbajdsjan. Her bør det spesifiseres at Angola og Canada er operasjoner hvor Statoil har rollen som operatør for oljeutvinningen. I Aserbajdsjan er selskapet derimot partner i *joint venture*-prosjekter. Pengene som settes av til sosiale investeringer kontrolleres av operatøren på prosjektet, i tilfellet med Aserbajdsjan er det British Petroleum (BP). Statoil bidrar finansielt, og får rapporter fra BP om hvordan midlene blir brukt, men spiller ingen aktiv rolle i SI-arbeidet (Sivertsen [intervju]).

I det følgende går jeg gjennom tall fra Statoils årsrapport fra 2010 og forsøker å se om det er korrelasjoner mellom pengebruken på sosiale prosjekter, og andre økonomiske og politiske faktorer.

4.1.1. Økonomihypotesen – Bygger Statoil mest samfunn der de tjener mest penger?

I tabell 3 er landene hvor Statoil har gjort sosiale investeringer i 2010 rangert etter totalinvesteringen i landet. Disse tallene sees så i sammenheng med selskapets investering i SI-prosjekter.

Tabell 3.			
Statoils utenlandsoperasjoner med SI-budsjett i 2010			
Sortert etter investering i 2010 (Millioner NOK)			
Land	SI	Total investering	Rangering SI/investering
USA	1	18923	19
Angola	27	9045	14
Brasil	1	4781	18
Canada	12	3010	11
Nederland	1	2351	17
Algerie	1	1344	16
Aserbajdsjan	10	1286	10
Nigeria	3	1276	13
Storbritannia	2	1119	15
Irland	6	722	9
Egypt	1	510	14
Rusland	7	344	7
Libya	2	189	8
Indonesia	2	67	6
Venezuela	2	5	5
Verden	1	1	4
Mosambik	2	1	3
Tanzania	1		2
Georgia	2		1
Totalt utlandet	84	45229	

Kilde: Statoil

Posten «verden» er oppgitt i Statoils årsrapport, men det er uklart om det dreier seg om flere mindre

land eller mindre landsspesifikke prosjekter som har mottatt en million kroner i SI-støtte. Jeg har valgt å ta posten «verden» med i mine utregninger, men vil ikke diskutere det i mine analyser da jeg ikke vet hvor disse investeringene er gjort. Jeg har også regnet ut forholdet mellom SI og investering, og rangert landene deretter, som vist i kolonnen lengst til høyre. Plasseringen på SI-rangeringen viser med andre ord hvilke land som mottar mest SI-støtte relativt i forhold til hvor mye penger Statoil investerer og tjener på virksomhet i landet.

Tallene for totalinvestering viser Angola som den nest største satsningen blant Statoils SI-land. Canada er nummer fire, og Aserbajdsjan og Nigeria kommer på henholdsvis 7. og 8. plass blant de 20 landene hvor det gjøres sosiale investeringer. Vi ser altså at land hvor det investeres mye penger, i noen tilfeller også er gjenstand for store SI-investeringer. Angola er et av de viktigste landene i Statoils utenlandsportefølje, og det er naturlig at det brukes mye penger på sosiale investeringer der. USA er det landet hvor det investeres mest penger totalt, men lite i sosiale investeringer, noe jeg skal komme tilbake til senere. Andre land hvor Statoil investerer mye penger er Brasil, Nederland og Algerie. Lenger ned på listen finner vi land som Russland og Irland, hvor det gjøres betydelige sosiale investeringer, selv om totalinvesteringen ikke er spesielt høy.

Tabell 4.			
Statoils utenlandsoperasjoner med SI-budsjett i 2010			
Sortert etter total inntjening (Millioner NOK)			
Land	SI	Total inntjening	Rangering SI/inntjening
USA	1	55148	19
Angola	27	14812	14
Aserbajdsjan	10	9219	15
Nigeria	3	7767	17
Canada	12	3657	12
Algerie	1	3476	18
Storbritannia	2	2080	16
Russland	7	1188	10
Libya	2	692	13
Verden	1	189	11
Irland	6	134	7
Tanzania	1	62	9
Nederland	1	29	8
Venezuela	2	1	6
Brasil	1		5
Egypt	1		4
Georgia	2		3
Indonesia	2		2
Mosambik	2		1
Totalt utlandet	84	99449	

Kilde: Statoil

En forklaringsmodell som er mer relevant, er Statoils totale inntjening i de ulike landene, som vist i tabell 4. Blant de 20 landene som er gjenstand for *Social Investments*, er Angola, Aserbajdsjan, Nigeria og Canada blant de fem mest innbringene. Av Statoils utenlandsoperasjoner er USA det klart mest innbringende landet: totalinvesteringen er på 18 923 millioner kroner, og inntjeningen på 55 148 millioner. Likevel bruker Statoil kun 1 million kroner på sosiale investeringer i USA. Her er det riktignok snakk om et land med høy grad av utvikling, og behovet for sosiale investeringer vil dermed ikke være like stort. Dette argumentet gjelder imidlertid også for Canada, som med 12 millioner investert, er det landet som mottar nest mest støtte i sosiale investeringer.

Et mer nyansert bilde dannes ved å se på forholdet mellom SI-investering og den totale investeringen og inntjeningen i hvert enkelt land. Ved hjelp av SI-rangeringene i tabell 3 og 4 har jeg plassert landene som mottar støtte fra Statoil i en «SI-indeks», som viser hvilke land som relativt mottar mest i SI-støtte. Utregningen av SI-indeksen fremgår av tabell 5.

Land	SI/investering	SI/inntjening	SI-indeks	SI-rangering
Georgia	1	3	2	1
Mosambik	3	1	2	2
Indonesia	6	2	4	3
Tanzania	2	9	5,5	4
Venezuela	5	6	5,5	5
Verden	4	11	7,5	6
Irland	9	7	8	7
Russland	7	10	8,5	8
Egypt	14	4	9	9
Libya	8	13	10,5	10
Canada	11	12	11,5	11
Brasil	18	5	11,5	12
Aserbajdsjan	10	15	12,5	13
Nederland	17	8	12,5	14
Angola	12	14	13	15
Nigeria	13	17	15	16
Storbritannia	15	16	15,5	17
Algerie	16	18	17	18
USA	19	19	19	19

Kilde: Statoil

Tabellen viser at landene hvor det relativt sett brukes mest penger på sosiale investeringer, er land hvor Statoil ikke er formelt etablert, eller hvor de svært nylig har begynt med letevirkosomhet og utvinning. Georgia, hvor det i 2010 ble brukt to millioner kroner på sosiale investeringer, er vertsland for en rørledning som Statoil opererer, men det ble ikke investert eller tjent noe på oljeutvinning i landet. I

Mosambik er selskapet operatør for to blokker i Det indiske hav, men det er ikke rapportert noen inntjening i 2010. Både Indonesia og Tanzania er nye satsningsområder for Statoil, med kontorer etablert i 2007, og minimal inntjening og investering. Vi ser også at landene som mottar de største enkeltsummene av SI-investeringer, Angola, Canada og Aserbajdsjan, alle havner på den nederste halvdel av SI-indeksen. Det er likevel interessant å merke seg at Canada mottar mer penger i SI-støtte enn Angola sett i forhold til den totale inntjeningen og investeringen.

I alle sammenligninger av denne typen må man dessuten også gjøre seg noen refleksjoner om hva som kan kjøpes for pengene i de aktuelle landene. Canada har et kostnadsnivå som er relativt likt Norge, mens pengene ville rekke mye lenger i Angola, samt i landene som ligger på topp på SI-indeksen.

En tolkning av landenes plassering på SI-indeksen kan være at Statoil bruker sosiale investeringer som et posisjoneringsredskap i land hvor selskapet nylig har etablert seg, eller ønsker å utvide virksomheten. Land hvor selskapet allerede er godt etablert, som USA, Storbritannia og Angola, finner vi langt nede på SI-indeksen. Indeksen viser også at land med høy politisk risiko, som Venezuela, mottar relativt mye SI-penger.

Min analyse av Statoils totalinvestering og inntjening i de ulike landene viser til en viss grad korrelasjon mellom økonomisk interesse i et land, og sosial investering. De landene hvor det er brukt mye penger på SI-prosjekter i 2010, er også land hvor Statoil har gjort store investeringer og hvor de tjener mye penger. Det er imidlertid ikke noe klart mønster i forholdet mellom investering, inntjening og SI-investering. USA er for eksempel det landet hvor det investeres mest og det mest innbringende, men er et av landene hvor det er brukt minst penger på sosiale investeringer. SI-indeksen nyanserer bildet noe, og viser at Statoil relativt sett bruker mye penger i land hvor de er nyetablerte eller der det er en viss politisk risiko. Det må imidlertid finnes flere forklaringer på prioriteringen av Statoils investeringer, utover den økonomiske interessen i det aktuelle landet.

4.1.2. Politikkhypotesen – bygger Statoil mest samfunn der behovet er størst?

Vertslandets generelle økonomiske og politiske situasjon kan også være en faktor i Statoils bruk av CSR-midler. Som tidligere nevnt, har land med dårlig økonomi gjerne svakt utviklet infrastruktur, og der det er mangel på veier og kompetent arbeidskraft er det vanskelig å drive ressursutvinning. Flere av

landene Statoil har investert i er slike mindre utviklede land med naturressurser. Selskapet opplever at det i land som Angola har vært nødvendig å bruke penger på å etablere infrastruktur og på å gi lokalbefolkningen spesialkunnskap nødvendig for å drive oljeutvinning.

Dersom multinasjonale selskaper skal bidra til utvikling, slik den norske stat og selskapene selv foreslår, er det dessuten nærliggende å forvente at det brukes mer penger på CSR i land hvor behovet for utvikling er større, det vil si land med autoritært styresett og svakt utviklede sivilsamfunn. Den politiske situasjonen i vertslandet, målt ved landets plassering på ulike politiske indekser, kan dermed tenkes å være en del av forklaringen på Statoils sosiale investeringer.

Tabell 6. Bruttonasjonalinntekt og SI-investering			
Land	SI 2010	BNI i dollar 2010	Rangering SI-indeks
Mosambik	2	440	2
Tanzania	1	530	4
Nigeria	3	1180	16
Egypt	1	2420	9
Indonesia	2	2500	3
Georgia	2	2690	1
Angola	27	3940	15
Algerie	1	4450	18
Aserbajdsjan	10	5330	13
Brasil	1	9390	12
Russland	7	9900	8
Venezuela	2	11590	5
Libya	2	12320	10
Storbritannia	2	38370	17
Irland	6	41000	7
Canada	12	43270	11
USA	1	47390	19
Nederland	1	49050	14

Kilde: The World Bank

Som vist i tabell 6, er det ikke noe klart mønster i forholdet mellom bruttonasjonalinntekten i et land og hvor mye penger Statoil har brukt på sosiale investeringer i det samme landet. Canada er for eksempel et av de rikeste landene i verden, men er likevel nummer to på listen over sosiale investeringer, med tolv millioner NOK investert i 2010. På en annen side er landene hvor det er investert mest penger i forhold til inntjening og investering, vist ved landenes rangering på SI-indeksen, alle blant de nasjonene med lavest BNI.

Tabell 7. Human Development Index og SI-investering			
Land	SI 2010	HDI 2011	Rangering SI-indeks
Mosambik	2	0,322	2
Nigeria	3	0,459	16
Tanzania	1	0,466	4
Angola	27	0,486	15
Indonesia	2	0,617	3
Egypt	1	0,644	9
Algerie	1	0,698	18
Aserbajdsjan	10	0,700	13
Brasil	1	0,718	12
Georgia	2	0,733	1
Venezuela	2	0,735	5
Russland	7	0,755	8
Libya	2	0,760	10
Storbritannia	2	0,863	17
Irland	6	0,908	7
Canada	12	0,908	11
USA	1	0,910	19
Nederland	1	0,910	14

Kilde: UNDP

Når det gjelder sosiale og økonomiske forhold sett i sammenheng, målt ved hjelp av FNs *Human Development Index*, ser vi i tabell 7 at flere land hvor Statoil er til stede er mindre utviklet. Blant de 187 landene som er rangert, ligger både Mosambik, Nigeria, Tanzania og Angola under 0,5, og faller dermed innenfor gruppen som har det FN omtaler som «*Low Human Development*». Sett i sammenheng med Statoils SI-investeringer er det imidlertid vanskelig å se noe klart mønster. En stor del av SI-midlene brukes i underutviklede land som Angola og Nigeria, og ut ifra SI-indeksen ser vi at land som Mosambik og Tanzania mottar mye i forhold til investeringen og inntjeningen i landene. Samtidig er både Canada og Irland blant de 10 mest utviklede landene på indeksen, og er likevel blant landene hvor Statoil har brukt mest penger på SI.

Tabell 8. Global fredsindeks og SI-investering			
Land	SI 2010	GPI 2011	Rangering SI-indeks
Russland	7	2.966	8
Libya	2	2.816	10
Nigeria	3	2.743	16
Georgia	2	2.558	1
Algerie	1	2.423	18
Venezuela	2	2.403	5
Aserbajdsjan	10	2.379	13
Angola	27	2.109	15
USA	1	2.063	19
Brasil	1	2.040	12
Egypt	1	2.023	9
Indonesia	2	1.979	3
Tanzania	1	1.858	4
Mosambik	2	1.809	2
Storbritannia	2	1.631	17
Nederland	1	1.628	14
Irland	6	1.370	7
Canada	12	1.355	11

Kilde: Institute for Economics and Peace

Den politiske situasjonen i et land, målt ved hjelp av den globale fredsindeksen, gir heller ikke noe klart svar, som vist i tabell 8. Canada og Irland er de fredeligste landene som mottar SI-støtte, men likevel har Statoil investert langt mer i disse landene enn i ustabile land som Algerie, Nigeria og Libya. Likevel, strategisk viktige land som Georgia og Venezuela er land med høy grad av konflikt som ut fra SI-indeksen mottar relativt mye støtte i forhold til investering og inntjening. Et slikt funn kan vitne om av sosiale investeringer noen ganger brukes som en form for sikkerhetspenger, for å minske risikoen i viktige, men ustabile land.

Land	SI 2010	CPI 2011	Rangering SI-indeks
Venezuela	2	1,9	5
Angola	27	2	15
Libya	2	2	10
Aserbajdsjan	10	2,4	13
Russland	7	2,4	8
Nigeria	3	2,4	16
Mosambik	2	2,7	2
Algerie	1	2,9	18
Egypt	1	2,9	9
Indonesia	2	3	3
Tanzania	1	3	4
Brasil	1	3,8	12
Georgia	2	4,1	1
USA	1	7,1	19
Irland	6	7,5	7
Storbritannia	2	7,8	17
Canada	12	8,7	11
Nederland	1	8,9	14

Kilde: Transparency International

Til slutt er det verd å merke seg de ulike landenes plassering på Transparency Internationals *Corruption Perceptions Index*, vist i tabell 9. Både Aserbajdsjan, Nigeria, Russland og Angola er land som oppfattes som svært korrupte, med mellom 2 og 2,5 poeng på indeksen (0 er dårligst, 10 er best). Disse landene er også blant de seks landene som mottar mest i SI-støtte fra Statoil.

Det er i det hele tatt kun fem land som skårer høyere enn 5. Blant disse er det kun Canada som mottar nevneverdig SI-støtte. Det er kuriøst. Canada er et av de mest stabile landene i verden, med høyt nivå av utvikling, utdanning, høy BNI, og et relativt demokratisk styresett. Hvorfor bruker Statoil 12 millioner kroner i 2010 på sosiale investeringer, en sum som sett i forhold til investering og inntjening er høyere enn SI-investeringen i Angola og Aserbajdsjan?

Her er det uunngåelig å komme inn på PR-aspektet ved CSR-arbeid. Statoils inntog i oljesandfeltene i Alberta i Canada har vært omdiskutert helt siden oppkjøpet av North American Oil Sands Corporation i 2007. Utvinningen av olje fra bitumenrik sand i Athabasca-regionen av Canada har store konsekvenser for miljøet, og blir kritisert av forskere, miljøvernere og lokalbefolkning. Dagbladet skriver på lederplass: «Produksjon av olje fra tjæresand beslaglegger store skogarealer og vannressurser og er svært klimauvennlig. Det er en feilsatsing i en verden der klimagassutslippene går til vær, verdenssamfunnet forsøker å vedta utslippsreduksjoner og Norge ikler seg ledertrøya i klimakampen»

(Dagbladet 2012). På Statoils generalforsamling i mai 2011 stemte 1,25 prosent av aksjonærene for forslaget fra World Wildlife Fund og Greenpeace om å trekke selskapet ut av oljesandproduksjonen.

Statoil har med andre ord behov for å vise at de kan ha positiv innvirkning på lokalsamfunnet i Alberta. Som vi skal se i effektanalysen, brukes SI-pengene i Canada i stor grad på det som kalles *local content* - å utdanne og hjelpe lokalbefolkningen så de får utbytte av oljeproduksjonen. Slike prosjekter kan skape godvilje, slik bedriftene i Amnestys næringslivsundersøkelse forteller at de opplever positive virkninger forretningsmessig på grunn av sin innsats innen menneskerettigheter. Også CSR-tiltak som minner om ren veldedighet, som for eksempel utvikling av infrastruktur eller helsetilbud i Angola, kan ha denne effekten. Samtidig insisterer Statoil på at de setter et klart skille mellom CSR-aktiviteter og PR som sponsorvirksomhet og branding (Sivertsen [intervju]).

Investeringen av Statoils SI-midler gjøres på grunnlag av en rekke faktorer, og analyser av økonomiske og politiske forhold viser ikke noe tydelig mønster. Det er klart at økonomisk interesse i landene, spesielt inntjening, spiller en viss rolle. Det samme gjør strategi, da SI-indeksen viser at det brukes forholdsvis mye penger på sosiale prosjekter i land hvor Statoil nylig har etablert seg. Et overraskende funn er at velutviklede land som Irland og Canada mottar såpass mye SI-penger. De fleste andre landene hvor det brukes mye penger på SI, er land med lav grad av utvikling og høy grad av konflikt og korrupsjon. Dette samsvarer med idéen om at underutviklede land lider av sin ressursrikdom.

Ifølge Statoil selv, har prosessen for å bestemme hvilke SI-prosjekter selskapet ønsker å prioritere tradisjonelt vært ganske tilfeldig. Det har ikke vært noen strømlinjeformede retningslinjer, og et nytt prosjekt starter vanligvis med at en NGO tar initiativ til samarbeid med Statoil. Selskapet vurderer så hvilken innflytelse samarbeidet kunne ha på selskapet og på lokalsamfunnet, og tar en avgjørelse om hvor mye penger som eventuelt skal brukes. Det er dermed heller ikke noe årlig budsjett for Social Investments: «Når prosjektene er implementert vet man hvor mye penger som er gått med» (Sivertsen [intervju]). Derfor varierer beløpene som brukes fra år til år, og mellom ulike land. (Sivertsen [intervju]).

Statoil opplyser også om at størrelsen på SI-investeringene avhenger av forventningene til slike investeringer i hvert enkelt land. I Angola er det etablert en forventning om at internasjonale selskaper

skal bidra til samfunnsutviklingen, mens i land som Brasil er ikke dette like vanlig: «I Angola har SI-investeringene hatt relativt stor *impact*. De har vært en døråpner inn mot *stakeholders* i landet. Men det har også med konteksten i Angola å gjøre» (Sivertsen [intervju]).

Til syvende og sist handler Statoils CSR-innsats om å tilpasse investeringene til den lokale konteksten. Dette prøver selskapet å oppnå gjennom å utføre risikovurderinger allerede før de etablerer seg i landet. Vurderingene skal identifisere de viktigste problemområdene i hvert enkelt land, og hvordan disse best kan håndteres. Statoil tilpasser seg dessuten lokale behov gjennom samarbeid med lokale NGO-er – det er alltid en annen organisasjon enn Statoil som gjennomfører prosjektene som støttes av *Social Investments* (Sivertsen [intervju]).

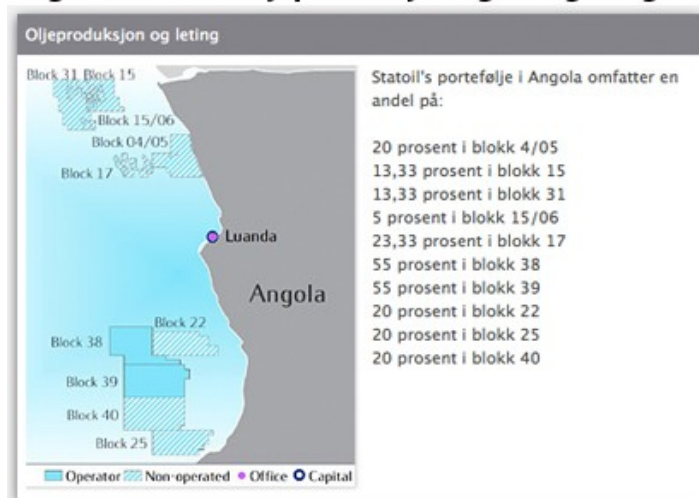
4.2. U-hjelp, utdanning eller utvikling – Hva brukes pengene til?

Jeg vil nå konsentrere meg om de to landene hvor Statoil bruker mest penger på *Social Investments* utenfor Norge, nemlig Angola og Canada. I disse landene er Statoil operatør, og bestemmer selv hva slags sosiale investeringer som skal gjøres.

4.2.1. Angola: veldedighet, angolifisering og et innslag *Good Governance*

Angola er en tidligere portugisisk koloni, som ble selvstendig i 1975. Deretter fulgte en svært ustabil periode med en borgerkrig som varte fram til 2002. Med freden begynte det som blir ansett som den største økonomiske vekstperioden i moderne angolansk historie. Landet har vært tilsynelatende stabilt, og har trukket til seg mange internasjonale investorer, spesielt innen oljesektoren (BBC, 2011). Statoil har vært i landet i nesten 20 år, og er nå til stede i ti produserende felt i Sør-Atlanterhavet, som vist av figur 1.

Figur 1. Statoils oljeproduksjon og leting i Angola

Kilde: Statoil

Til tross for økonomisk vekst og tilsynelatende stabilitet, er levekårene for størsteparten av Angolas befolkning ikke spesielt gode. Befolkningen har en forventet levealder på 50,3 år og rundt 37 prosent lever under fattigdomsgrensen (World Bank 2012(2)). Reportere uten grenser rapporterer at det er betydelige problemer innen pressefrihet i Angola, og landet rangeres som nummer 104 av 178 på deres indeks for pressefrihet (Reporters Without Borders, 2012).

Angolas statsoverhode er president José Eduardo dos Santos, som har sittet ved makten i 32 år. Etter Muhammad Gadaffis død i 2011 er han nå Afrikas lengstsittende statsoverhode, en tittel han deler med Ekvatorial-Guineas president Teodoro Obiang Nguema. I 2010 var dos Santos en pådriver for parlamentets avgjørelse om å avskaffe direkte presidentvalg, en avgjørelse som ble kritisert av mange for å undergrave demokratiet i Angola. Dagens system gir presidenttittelen automatisk til lederen av partiet med parlamentarisk majoritet. Den nye ordningen sier også at presidentet kun kan sitte i to perioder på fem år hver, men dette trer ikke i kraft før ved det kommende valget høsten 2012. Teoretisk sett kan altså dos Santos bli ved makten fram til 2022 (BBC, 2010).

Det siste året har misnøye med det nåværende regimet blitt mer og mer synlig, inspirert av frigjøringsbevegelsene i Nord-Afrika. Ungdom som organiserer seg gjennom blogger og sosiale medier som facebook og youtube har møttes til demonstrasjoner mot president dos Santos. Presidenten anklages for å ha gjort seg rik på landets naturressurser, mens størsteparten av Angolas befolkning lever

i fattigdom (BBC, 2011). Amnesty International rapporterer at en rekke fredelige protester som viser misnøye med regimet, har blitt stanset i løpet av 2011 (Amnesty International, 2012).

Tabell 10. SI-investeringer i Angola 2010

Prosjekt	Environment	Stakeholder management	Local economy	Human and labour rights	Charity
HMS-senter (infrastruktur, undervisning)		x		x	
Undervisning (angolifisering)			x		
Drikkevann					x
HIV/AIDS					x
Landminer					x
Undervisning (lærere)			x		x
Undervisning (good governance)		x			

Kilde: Statoil

Tabell 11. SI-investeringer i Angola 2010, demokratibyggingsperspektiv

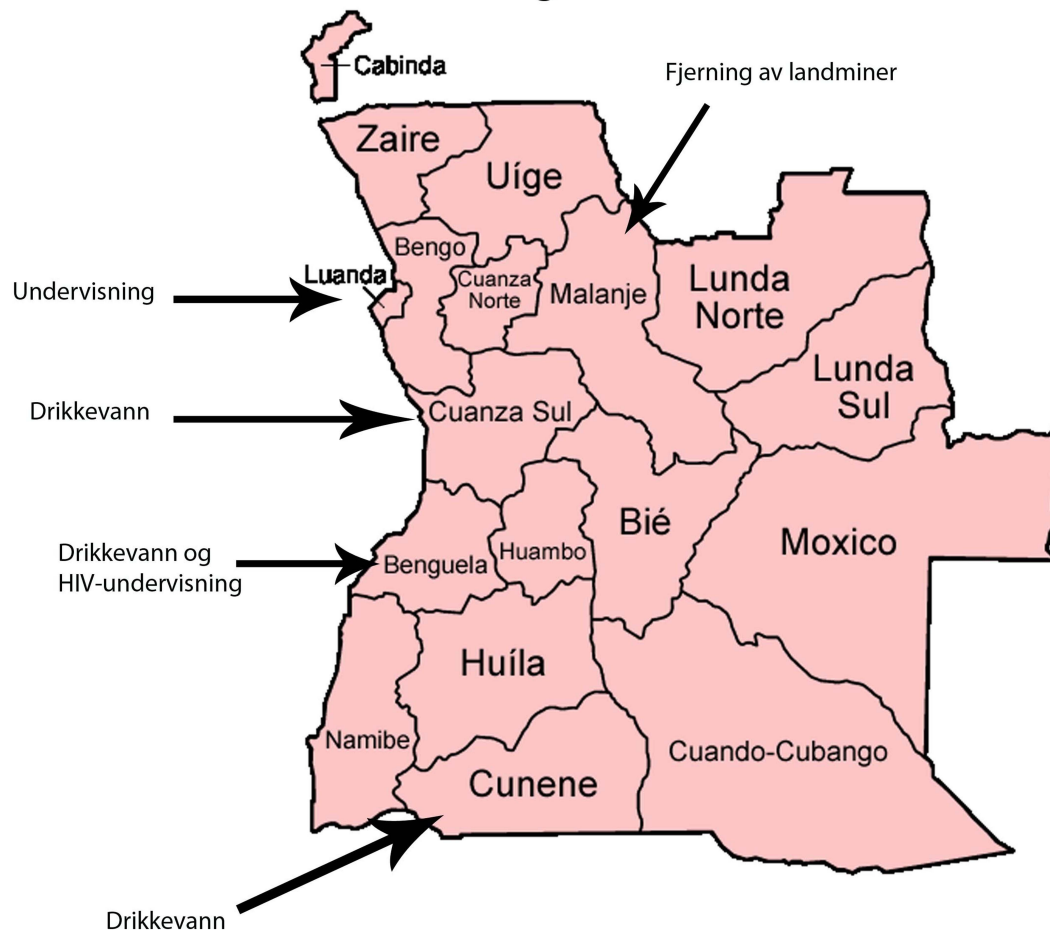
Prosjekt	Anti-corruption	Transfer of technology	Local content	Health	Local community development	Education
HMS-senter		x	x			
Undervisning (Angolifisering)			x			x
Drikkevann				x		
HIV/AIDS				x		
Landminer					x	
Undervisning (lærere)						x
Undervisning (good governance)	x		x			

Kilde: Statoil

Tabell 10 og 11 viser en oversikt over innenfor hvilke kategorier Statoils penger til Social Investments ble brukt i 2010. Kategoriene i tabell 10 sier noe om det generelle fokuset for SI-investeringene, mens tabell 11 kategoriserer ulike aspekter som er sentrale i et demokratibyggingsperspektiv. Noen av kategoriene er overlappende, men oversikten gir likevel et godt bilde av hvilken type CSR-prosjekter som ble gjennomført, og kanskje viktigere, hvilken type prosjekter det ikke satses på.

En stor del av Statoils SI-prosjekter i Angola retter seg mot det som tradisjonelt kalles veldedighet. Statoil bidrar til etablering av vannsystemer som gjør drikkevann tilgjengelig for titusener av mennesker i regionene midt i landet. De støtter arbeid for å hindre spredning av HIV-smitte, og rydder landminer. Disse prosjektene kan være eksempler på det Statoil omtaler som bidrag til basal infrastruktur – den angolanske stat har ikke kapasitet, eller vilje, til å ivareta lokalbefolkningens basale behov. Derfor bidrar Statoil med midler som gir folket tilgang på drikkevann og øker tryggheten gjennom minefjerning og HIV-undervisning.

Figur 2.
Statoils Social Investments i Angola

Kilde: Statoil. Kart hentet fra maps of .net

Figur 2 viser hvilke provinser Statoils SI-investeringer i Angola foregår i. Figuren viser kun de prosjektene hvor Statoil oppgir hvilken provins som er mottaker av investeringene. Det ser ikke ut til å være noen klar sammenheng mellom åstedene for SI-prosjekter, og hvor i Angola Statoil faktisk har oljeproduksjon. Det største drikkevannprosjektet drives i Cunene-provinsen helt sør i landet, langt fra kysten og Statoils *offshore* oljefelter. Fjerning av landminer foregår i Malanje, en annen innlandsprovins.

Statoils SI-portefølje i Angola har i tillegg en del prosjekter som skal bidra til et sterkere sivilsamfunn og angolifisering, det vil si høyere angolansk deltagelse i oljeindustrien. Et helse, miljø og sikkerhet (HMS)-senter skal utdanne angolanske arbeidere i brannsikkerhet og førstehjelp, noe som igjen bedrer arbeidsmiljøet på oljeriggene. Dette prosjektet er et samarbeid med Rogaland Training and Education

Centre (RKK) og Angolan Petroleum Institute (INP). Statoil støtter også utvikling av høyere utdanning innen geovitenskap og oljeingeniører, i samarbeid med NTNU i Norge og Agostinho Neto University i Luanda. Dette gjelder både økonomisk og teknisk støtte, samt utlån av kontorer hos Statoil.

Angolifiseringsprosjektene er i tråd med det Wiig og Kolstad fant i sin studie av CSR-aktiviteter i Angola, og styrker deres hypotese om at CSR-penger i stor grad blir brukt på tiltak som sikrer effektivitet og stabilitet. Det er naturlig at makthaverne i et land som Angola er interessert i å bli ved makten. Når flere angolanere blir tilbudt jobber i oljeindustrien, styrker dette posisjonen til det nåværende styresettet. I Angolas tilfelle er dette president José Eduardo dos Santos, som har sittet ved makten siden 1979. Tiltak som rettes mot angolifisering gagnar relativt privilegerte angolanere, og øker dermed forskjellen mellom rike og fattige i Angola.

Et prosjekt som skiller seg ut i SI-porteføljen, og som kan tenkes å være et direkte resultat av Wiig og Kolstads studie, er Statoils støtte til utvikling av undervisningsmateriale som legger vekt på *Good Governance*, et konsept som fokuserer på for eksempel gjennomsiktighet og effektivitet fra regjeringens side, og lik mulighet for alle til deltagelse i samfunnsdebatten (UNESCAP, 2012). Dette materialet utvikles av Christian Michelsens Institutt (hvor Wiig og Kolstad holder til) i samarbeid med Catholic University of Angola (CUA). Forskerne utvikler kompendier innen forretningsetikk, etikk i offentlig sektor og håndtering av naturressurser, som skal brukes i undervisning ved CUA. Formålet er å bedre forretningsmiljøet i Angola, promotere *Good Governance* og være en pådriver til gjennomsiktighet og anti-korrupsjonsarbeid, opplyser Statoil (Statoil, 2011).

I tillegg til de 27 millioner kronene som brukes på *Social Investments* i Angola, har Statoil betalt 20 millioner i såkalte *Signature Bonuses* i 2010. Disse bonusene er prisen oljeselskapene betaler for lisens i forkant av utvinningsarbeidet. En del av denne bonusen er øremerket sosiale prosjekter, disponert av det statseide angolanske oljeselskapet Sonangol. Selv om summene som utbetales i signaturbonuser nå blir offentliggjort, får man ikke innsyn i hva pengene går til. Wiig og Kolstad påpeker imidlertid at det er lite trolig at det statseide selskapet vil bruke pengene på tiltak som vil forbedre styresettet med tanke på åpenhet og menneskerettigheter (Wiig og Kolstad, 2010).

4.2.2. Canada: jobb til alle og moro for ungene

Blant landene som Statoil opererer i, er Canada et av de mest utviklede. Forventet levealder er 81 år, landet er nummer 6 på FNs *Human Development Index* og landet anses som fritt ifølge Reportere uten grensers pressefrihetsindeks (Reporters Without Borders, 2012(2)). Canada er et av de vestlige landene som har gjort størst innsats som fredsbevarer og demokratibygger. Canadiere anser faktisk landet sitt som en av de største demokratiexportørene i verden, med fredsbevarende styrker i Afghanistan og flere tusen NGO-er hvis formål er å støtte utviklingen av mindre heldige land. En rapport fra det canadiske parlament i 1988 erklærte at “*NGOs are as Canadian as hockey*” (Barry-Shaw and Jay, 2012).

Det er likevel enkelte demokratiske problemer som er verdt å merke seg i Canada. Dette gjelder særlig forholdet til de ulike gruppene av urfolk som hører til i samtlige av Canadas provinser, og særlig nord i landet. Urbefolkningen har vært ofre for systematisk undertrykking og diskriminering i løpet av tiden Canada har vært under britisk kontroll. De ble blant annet plassert i internatskoler og tvunget til å gi slipp på sine morsmål, og fratatt store landområder som de tidligere hadde benyttet til jakt og fiske.

Også når det kommer til moderne utvinning av energikilder, er forholdet til urbefolkningen et problem. Amnesty International advarer om at økonomiske prosjekter som skogsdrift, storskala landbruk og produksjon av olje- og gass kan ha, og har hatt, svært ødeleggende effekt på urfolkets land og levemåte (Amnesty International, 2011(2)). Konfliktene mellom urbefolkning og industri bunner i såkalte «*land treaties*», avtaler som overfører ansvaret for landområder som tradisjonelt tilhørte urbefolkningen, til den canadiske regjeringen. Til gjengjeld fikk urbefolkningen rett til å fortsette sin tradisjonelle levemåte og benytte seg av landområdene til jakt og fiske til evig tid. Slike avtaler ble underskrevet i mot slutten av 1800-tallet og innført i canadisk grunnlov på 1980-tallet. Loven sier at for å kunne foreta seg noe på urbefolkningens land, må industrien ha «informert samtykke» fra de ulike gruppene av urbefolkning (Stavanger Aftenblad, 2011).

Statoil er involvert i ressursutvinning både i Alberta og *offshore* utenfor provinsene Newfoundland og Labrador. Størstedelen av produksjonen, oppmerksomheten og følgelig også de sosiale investeringene finner sted i oljesandfeltene i Alberta. I Alberta er Statoil i kontakt med lokalbefolkningen i langt større grad enn ved *offshore*-feltene, og det er dermed naturlig at analysen min i stor grad er konsentrert om

denne utvinningen.

I Alberta finner vi flere eksempler på konflikt mellom urbefolkningen og olje- og gasselskaper. En indianerstamme ved navn Lubicon Cree har for eksempel, i motsetning til de fleste andre indianerstammer i Canada, aldri signert noen avtale med den canadiske regjeringen vedrørende bruk av deres tradisjonelle land. Likevel har Albertas myndigheter gitt klarsignal til utvinning av olje og gass i området, og Lubicon Cree-indianerne kjemper en etter hvert langvarig kamp for å få utviklingen stoppet. I september 2011 fikk stammen støtte fra FNs spesialrapportør for urfolk, som etterspurte «fornytt og resolutt» handling for å beskytte Lubicon Cree-stammens rettigheter (Amnesty International, 2012(2)).

Det anslås at rundt 250 000 urfolk bor i provinsen Alberta, en stor del av disse i 21 ulike indianereservater eller bosettinger. Til sammen bor det rundt 22 000 urfolk i området der oljesand utvinnes (Stavanger Aftenblad, 2011). Selv om Lubicon Cree-stammen står i en særstilling fordi de ikke har underskrevet noen landavtale, blir en rekke andre stammer påvirket av arbeidet med å utvinne olje fra oljesand. Metisgruppen Chard Metis Local 214 har for eksempel lovfestet rett til jakt og fiske i området hvor Statoils oljesandfelt Kai Kos Dehseh ligger. Det samme har indianerstammen Beaver Lake Cree, som forsøker å få rettigheten til landområdene prøvd for retten, med mål om at myndighetene stopper utvidelse og etablering av nye oljesand-prosjekter (Stavanger Aftenblad, 2011).

Oljesandproduksjonen i Alberta er kontroversiell også når det gjelder miljøkonsekvensene av en slik utvinning. Den tradisjonelle metoden å utvinne oljesand på, nemlig store dagbrudd hvor sanden graves ut nær overflaten av jordskorpa, fører store ødeleggelser av landoverflaten. Slike dagbrudd gir også tilførsel av tungmetaller og hydrokarboner til områdene rundt utvinningsområdene. En undersøkelse fra 2010 påviste 13 miljøgifter i vannløp i nærheten av dagbrudd i Athabasca-regionen i Alberta, blant dem bly, kvikksølv, kadmium og sink (Kelly, Schindler, Hodson, Short, Radmanovich and Nielsen, 2010).

Statoil bruker ikke dagbrudd i sin utvinning av oljesand, men såkalte *in-situ*-metoder, først og fremst dampinjisering. Denne metoden egner seg for utvinning av oljesand dypere under jordoverflaten. Man borer to parallelle horisontale brønner, og injiserer damp i den øverste brønnen. Bitumenen som befinner seg i denne brønnen blir dermed tynnere og renner ned til den nederste brønnen. Herfra

pumpes den til overflaten ved bruk av tradisjonelle pumpeteknikker. Dampinjiseringen fører til mindre ødeleggelse av jordoverflaten, men gir høyere utslipp av CO₂, fordi dampproduksjonen krever mye energi (Statoil, 2012). *In-situ*-teknikken virker i tillegg forstyrrende på dyreliv i området, fordi landområdene deles opp i mange små biter som følge av brønnboringen (Jordaan, 2012).

Utvinningen av oljesand krever mye vann. Mesteparten av vannet som brukes i dampinjisering, er vann som allerede befinner seg under jordoverflaten og som ikke er brukbart drikkevann. Dette vannet resirkuleres innad i Statoils injiseringsmetode. Det benyttes imidlertid vann fra andre kilder til andre deler av produksjonen, og ikke alltid på bærekraftig vis. I 2011 ble Statoil tiltalt for 19 brudd på vannforskriftene i Alberta. Selskapet har, ifølge myndighetene, tatt vann fra elver i området hvor de driver oljesanutvinning uten tillatelse. Vannet skal ha vært brukt til å bygge isveier om vinteren (Stavanger Aftenblad, 2011).

Canada er et høyt utviklet land, og det er å forvente at myndighetene sikrer levekår og miljøtrygghet for sine innbyggere. Likevel har den konservative kanadiske regjeringen gjentatte ganger vist seg lite villige til å delta i kampen mot global oppvarming. Ved klimaforhandlingene i Durban i desember 2011 annonserte Canadas regjering at de ville trekke seg ut av Kyoto-avtalen, verdens eneste eksisterende klimaavtale med bindende mål (Montreal Media Co-Op, 2011). I senere år har den kanadiske regjeringen, og da spesielt sittende statsminister Stephen Harper, bygget ned miljørelaterte sikkerhetsprosedyrer. I mars 2012 annonserte regjeringen et nytt budsjett som tar sikte på å forkorte vurderingstiden for miljøkommisjoner, slik at det tar kortere tid å godkjenne utvinningsprosjekter. Forandringen vil for eksempel få fortgang i prosessen med å godkjenne en rørledning som skal frakte olje fra oljesanden gjennom Vest-Canada til kysten, hvor den skal eksporteres til Asia, et prosjekt som har møtt sterk motstand fra Canadiske miljøvernere (CBC, 2012).

Tabell 12. SI-investeringer i Canada 2010

Prosjekt	Environment	Stakeholder management	Local economy	Human and labour rights	Charity
Ungdomsprogrammer (Heroes of Tomorrow)					x
Friluftsprogram					x
Undervisning (Canadifisering)		x	x		
Local Opportunities-senter			x		

Kilde: Statoil

Tabell 13. SI-investeringer i Canada 2010, demokratibyggingsperspektiv

Prosjekt	Anti-corruption	Transfer of technology	Local content	Health	Local community development	Education
Ungdomsprogrammer (Heroes of Tomorrow)					x	
Friluftsprogram				x	x	
Undervisning (Canadifisering)		x	x			x
Local Opportunities-senter			x		x	x

Kilde: Statoil

I Canada har Statoils SI-prosjekter for det meste å gjøre med å utvikle lokalbefolkningens kompetanse, og gi dem mulighet til å jobbe i oljeindustrien. Som tabell 12 og 13 viser, er de fire ulike prosjektene som nevnes i Statoils *Community Report*, i hovedsak rettet mot lokal økonomi og utvikling av lokalsamfunnet. Det er også noen veldedighetsprosjekter, særlig rettet mot barn og ungdom. Som tidligere nevnt er mesteparten av SI-midlene rettet mot lokalbefolkningen i Alberta, men det finnes også noen få veldedighetsprosjekter på østkysten av landet.

I Conklin Corner, 150 km sør for oljesandindustriens “hovedstad” Fort McMurray, har Statoil etablert et såkalt *Local Opportunities Center* (LOC). Dette er et av Statoils flaggskipprosjekter innen CSR og bredt omtalt på Statoil Canadas nettsider. LOC er ment som et bindeledd mellom lokalsamfunnet, Albertas regjering og Statoil og andre oljeselskaper, for å sørge for at lokalbefolkningen får tilgang på kunnskaper og ressurser nødvendige for å jobbe i oljeindustrien. Utgangspunktet for prosjektet var konsultasjoner med lokalbefolkningen i Athabasca-regionen i forkant av Statoils arbeid med oljesandutvinning. Lokalbefolkningen ønsket å være involvert i utvinningen gjennom egne virksomheter og gjennom muligheten til å jobbe i Statoil. I 2011 ble LOC tildelt en pris, *The Responsible Canadian Energy Award for Social Performance*, fra organisasjonen Canadian Association of Petroleum Producers (CAPP, 2012).

Et annet SI-prosjekt gir kvalifiserte kandidater mulighet til å lære seg faget gjennom *Enform's Floorhand Training Program* og tilbud om jobb på boreriggene. I 2010 var det 10 kvalifiserte kandidater, hvorav åtte av dem fullførte studiet. Statoil dekker alle utgifter som kandidatene har ved studiet. Det finnes også tiltak for dem som ikke vil ha direkte kontakt med oljeboringen. Gjennom et sommerjobbprogram blir lokal ungdom tilbudt jobber i sørvisindustrien tilknyttet oljesandprosjektet, for eksempel i kantiner og i *The Leismer Lodge*, hvor oljearbeiderne er innkvartert (Statoil Canada, 2011).

I tillegg støtter Statoil flere typiske veldedighetsprogrammer som retter seg mot ungdom i lokalsamfunnet. *Oil Sands Leadership Initiative* (OSLI), en organisasjon startet av Statoil, er en møteplass for oljeselskaper som ønsker å ha en positiv innvirkning på lokalsamfunnene i Alberta også på det sosiale og miljømessige plan. I Janvier/Chard har de startet opp *OSLI Youth Engagement Initiative*, som fokuserer på å hjelpe unge med å realisere sine ideer. Noen eksempler på aktiviteter som har kommet ut av dette er arrangering av sommerleir, sportsturneringer og frokostprogram i barneskolen. Nok et initiativ rettet mot ungdom, *Ski Fit North*, lærer skolebarn å gå på langrennsski, i samarbeid med organisasjonene Cross Country Canada og Cross Country Alberta. I Newfoundland og Labrador støtter Statoil ungdomsorganisasjoner og kultur, blant annet et kor ved navn Shallaway (Statoil Canada, 2011).

På samme måte som Statoils SI-investeringer i Angola rettes mot angolifisering, er det tydelig at de i Canada jobber mot canadifisering av oljesandindustrien. Statoils svar på konflikten mellom urbefolkning og oljeindustri, er å forsøke å la lokalbefolkningen ta del i industrieventyret. Dette skjer etter ønske fra lokalbefolkningen, som har blitt konsultert i forkant av at prosjektene har blitt satt i gang. Dette er et viktig element i CSR-arbeid, og det er prisverdig at Statoil skreddersyr sine SI-investeringer ut fra det lokale behovet. Når det er sagt, er det ikke nødvendigvis slik at CSR-initiativene oppfyller alles ønsker. Blant urbefolkningen i Alberta er det en klar motstand mot utvinningen av oljesand – det er mange som ønsker at Statoil og andre oljeselskaper ikke var til stede i det hele tatt. På Statoils årsmøte i 2010 holdt en av urbefolkningenes representanter, François Paulette, en appell for å gjøre oppmerksom på at det å følge reglene ikke alltid er nok. Oljesandutvinningen forstyrrer og ødelegger urbefolkningens sivilisasjon og levemåte, sa Paulette, som var invitert til årsmøtet av representanter fra Greenpeace (Agderposten 2010).

4.2.3. To CSR-nivåer av *Social Investments*

Statoils *Social Investments* retter seg mot utviklingen av lokalsamfunnene i Angola og Canada på to nivåer: veldedighet og kunnskapsoverføring. Rene veldedighetsprosjekter er for eksempel utviklingen av drikkevannsystemer i enkelte regioner i Angola, og utvikling av et frokostprogram som legger vekt på sunn mat og fysisk aktivitet for barneskolebarn i Canada. Det er litt flere veldedighetsprosjekter i Angola enn det er i Canada, noe som er naturlig med tanke på den lokale konteksten – i Angola er slike tiltak både mer etterspurt og i større grad en forventning fra lokale myndigheter.

I de senere år har selskapet jobbet for å strømlinjeforme utvelgelsen av *Social Investment*-prosjekter, og de satser mer på utdanning og utvikling av lokalkompetanse enn på bygging av basale institusjoner som brønner og sykehus (Sivertsen [intervju]). Hovedvekten av Statoils SI-prosjekter i Angola og Canada retter i 2010 seg mot tiltak som styrker den lokale økonomien, ved å overføre teknologi og kunnskaper, og gi lokalbefolkningen mulighet til å ta del i oljerikdommen. En slik type kunnskapsoverføring gagnar både mottakerne og Statoil selv, fordi selskapet har behov for arbeidere med kompetanse, og slike folk er en knapphetsgode i et selskap fra et lite land som Norge. Som Erik Holtar i Statoil Angola sier: «Det er derfor ikke noen motstand mot å lære opp folk til å overta den jobben våre eksperter gjør - vi trenger gode folk – punktum» (Holtar [intervju]).

Kunnskapsoverføring er CSR på et mer avansert nivå enn veldedighet, av flere grunner. Overføring av kompetanse innen den sektoren selskapet opererer i er en langt mer relevant CSR-aktivitet enn tilfeldig oppgradering av infrastruktur. Utdanning og lokalisering styrker lokalbefolkningens mulighet til å delta i ressursutvinningen, og motvirker dermed avhengighetsforhold mellom internasjonale bedrifter og lokalbefolkning. Kunnskapsoverføring gagnar altså de direkte omgivelsene der bedriften opererer, og løser enkelte problemer relatert til virksomheten. Dette er et krav til CSR som er etterspurt av blant andre Donna J. Wood, som vi husker fra teorikapittelet av denne masteroppgaven.

Overføring av kompetanse fra selskaper fra utviklede land til mindre utviklede lokalsamfunn kan også tenkes å styrke det sivile samfunn i mottakerlandene. Overføringen skaper større kompetanse, arbeidsplasser og bedrer den økonomiske situasjonen i lokalsamfunnene i nærheten av virksomheten. Styrking av det sivile samfunn er essensielt for demokratibyggning, fordi sivilsamfunnet dermed kan fungere som en motvekt og utøve press på det sittende regimet.

Det er imidlertid ikke gitt at denne typen tiltak minsker det sittende regimets makt. Ut fra et klientelismeperspektiv gjør CSR-satsning på lokal økonomi at den sittende regjeringen får større troverdighet, og sementerer forholdene i landet i motsetning til å påvirke i en mer demokratisk retning. Som nevnt i beskrivelsen av klientelismeperspektivet i teorikapittelet, er hovedproblemet her ikke at Statoil ønsker å overføre kunnskap og satse på lokalt ansatte, men heller at selskapet ikke adresserer de mest fremtredende demokratiske problemene i vertslandet gjennom sine CSR-tiltak. Dette er uheldig i

Angola, siden satsningen på lokal økonomi styrker oppslutningen rundt ledere med lav demokratiseringsvilje i et land som er plaget av korrupsjon og lukkethet. I Canada er åpenheten større, men oljesandvirksomheten i Alberta påvirker urbefolkningen, en gruppe som synes å være dårlig representert i det canadiske demokratiet. SI-tiltakene som gjennomføres er dermed ikke optimale for å styrke demokratiet i Angola og Canada.

Et hederlig unntak i Statoils SI-portefølje er prosjektet med utvikling av undervisningsmateriale innen *Good Governance* for Catholic University of Angola. Dette vil gi den angolanske befolkningen tilgang på informasjon og perspektiver som er verdifulle i demokratiutvikling, blant annet anti-korrupsjonsarbeid og gjennomsiktighet.

4.3. Statoil og miljøet – kan et oljeselskap være miljøvennlig?

I oversikten over Statoils sosiale investeringer i Angola og Canada, som vist av tabell 10, 11, 12 og 13, er det et område hvor det ikke eksisterer noen prosjekter overhode, nemlig innen miljøvern. Dette er interessant, fordi mye av kritikken som rettes mot oljeutvinningen, særlig fra oljesand, kommer fra miljøvernsorganisasjoner eller innebærer beskyldninger om miljøødeleggelser.

Selv om ingen av pengene Statoil bruker på *Social Investments* i Angola og Canada faller inn under kategorien miljøvern, betyr ikke det at Statoil ikke har tiltak i sin CSR-portefølje som er rettet mot miljø. Tvert imot, en stor del av selskapets kommunikasjon i bærekraftsrapporter og på nettsidene handler om å utvikle nye løsninger for å gjøre virksomheten mer miljøvennlig. Oljeselskapene har enkelte fordeler her i forhold til mange andre industrier, fordi de er i besittelse av en masse spesialkunnskap og verktøy som i tillegg til å utvinne olje, kan brukes til å utvikle løsninger for hvordan man kan utvinne oljen mer effektivt. Det er derfor lettere for oljeselskapene og komme opp med innovasjoner innen CO2-lagring enn innenfor andre CSR-områder, som sosial utvikling (Frynas, 2009).

I en kronikk om Statoils oljesandutvinning skriver konsernsjef Helge Lund at selskapet jobber hardt for å redusere miljøpåvirkningen, samtidig som de er under press for stadig å produsere mer energi til en verdensbefolkning som vokser dag for dag:

Omfanget av den klimautfordringen verden står overfor gjør at alle aktører, også Statoil, må vurdere om de gjør nok og har riktig innretning på tiltakene for å redusere sine CO2 utslipp. Industrien har et særlig ansvar for å påse at olje og gass produseres med så lave CO2 utslipp som mulig og at det utvikles ny og mer klimavennlig teknologi (Statoil, 2009).

Noen av tiltakene Statoil gjør på miljøområdet er:

- Kvotehandling på CO2-markedet. Statoil handler CO2-kvoter for å dekke sine forpliktelser til myndighetene der det eksisterer klimalovgivning for kvotehandling.
- CO2-lagring. Statoil fanger CO2 og lagrer det under jorda, blant annet i den algeriske delen av Sahara-ørkenen.
- Energieffektivitet. Statoil bygger og driver sine egne anlegg og aktiviteter så de bruker minst mulig energi.
- Fornybar energi. Statoil utvikler teknologier for utvinning av vindkraft, tidevannskraft, bølgekraft, avfallsdeponigass og biomasse, og kombinert kraft-/varmeproduksjon (Statoil, 2012(2)).

Det finnes flere ulike virkemidler for å systematisere og måle oljeselskapers påvirkning på miljøet. *Global Reporting Initiative* og *Oil and Gas Industry Guidance on Voluntary Sustainability Reporting* er to av dem. Disse tiltakene er frivillige, på linje med utstedingen av CSR-rapporter generelt. Det eksisterer dermed rapportering fra enkelte oljeselskaper på enkelte områder, men det finnes ikke noe system som brukes av alle. Dette gjør det vanskelig å måle og sammenligne oljeselskapers miljøpraksis.

Statoil har ikke omfavnet standardene til *Global Reporting Initiative*. I en studie av oljeselskapers CSR-rapportering fra 2006 viser Frynas at Statoil mangler konkret rapportering på felter som utslipp av hydrokarbon, utslipp til vann, miljøovervåkningssystemer og utslipp av drivhusgasser. Selskapet rapporterer øding, det vil si brenning av avfallsgass som følge av oljeproduksjon (*gas flaring*) og energiforbruk med konkrete tall (Frynas 2009: 72-73).

Selv om selskaper har blitt flinkere til å rapportere sine miljøtiltak, er det vanskelig å overføre

rapportene til konkret effekt på miljøet ved spesifikke oljefelt. Selskapene rapporterer til en viss grad tall for utslipp og penger brukt på innovasjon, men det finnes få analyser av hvordan utslippene påvirker lokale forhold: «*While environmental indicators such as emissions levels are reported by companies, there is almost no emphasis on the actual impact on the natural and human environment*» (Frynas 2009: 84).

Styresettet i vertslandet spiller her en viss rolle, særlig når det gjelder å fastslå lover og reguleringer. Med reguleringene har oljeselskapene en mal de kan følge, og det blir jevnere slik at ikke et selskap bruker veldig mye mer penger enn et annet på samfunnsansvarlig arbeid (Frynas 2009:90). Myndighetene kan også motivere selskapene til innsats utover reguleringene, dersom selskapene tror det vil komme dem til nytte eller dersom de tror det de gjør kan bli omfattet av reguleringer i framtiden (Frynas 2009).

Oljeindustrien er i en spesiell situasjon fordi det meste av CO₂-utslippene som industrien er skyld i, faktisk slippes ut etter at produktet er solgt: «*The use of oil products is simply unsustainable, if judged by the definition of sustainable development as «meeting the needs of the present generation without compromising the ability of future generations to meet their own needs»*» (World Commission on Environment and Development 1987) (Frynas, 2009:98). Helge Lund påpeker i sin kronikk at den beste løsningen for å motvirke klimaendringer er å redusere forbruket. På Statoils nettsider går denne argumentasjonen igjen, omtalt som «energirealiteter». Så lenge det er etterspørsel etter energi i form av olje, vil Statoil fortsette med å produsere og forsøke å finne så gode metoder som mulig for produksjonen, er meldingen fra selskapet (Statoil, 2012(2)).

Når det kommer til selve oljens påvirkning på miljøet, kan ikke den tilskrives oljeselskapene på samme måte som oljeraffinerienes utslipp under produksjon av oljen. En slik diskusjon går inn under den mer utvidede moralske diskusjonen rundt selskapers produkter, som hurtigmatkjedenes ansvar for folks helse eller tobakkprodusentenes ansvar for lungekreft. Det er likevel relevant å påpeke oljens direkte påvirkning på miljøet. En rapport fra Henderson Global Inverstors, *Carbon 100*, (2005) viser at olje- og gasssektoren var ansvarlig for 41 prosent av direkte CO₂-utslipp blant de hundre største selskapene registrert på børsen i Storbritannia (FTSE 100). Vurderingen fra Henderson Global Investors-rapporten tok ikke bare hensyn til direkte utslipp under produksjon, men også indirekte utslipp generert av

forbrukeren, for eksempel utslipp fra biltrafikk (Frynas 2009:96).

Oljeselskapers innsats på miljømessige problemområder kan med andre ord gjøre oljeproduksjonen mer øko-effektiv, men oljeproduksjon kan aldri bli bærekraftig. Mange selskaper forsøker å flytte fokuset over på forbrukerne. En annen strategi kan være å gi inntrykk av at selskapet er i en overgang fra olje- og gassprodusent til energileverandør. Statoil er et av selskapene som fokuserer på å utvikle energi fra fornybare kilder, og åpnet for eksempel i 2009 en pilotversjon av verdens første flytende fullskala vindturbin, Hywind-turbinen (Nærings- og handelsdepartementet, 2009). Oljeselskapenes satsning på fornybar energi har potensiale, men utgjør ofte en svært liten del av selskapenes totale aktivitet, som i Muttitt og Marriots analyse av solcellesatsningen til selskapet British Petroleum: «*While BP's solar power activities occupy nearly 20% of its communications, they account for just 0,17% of BP's total turnover*» (Muttitt and Marriot 2002:46).

4.4. Annet demokratiseringspotensiale - Statoil som eksportør av gode, norske verdier

Selskaper kan bidra til demokratibyggning i utlandet på flere måter enn gjennom tradisjonelle CSR-initiativer. Internasjonale selskaper som opererer i land med svakt styresett kan opptre som gode eksempler når det gjelder helse, miljø og sikkerhet, likelønn, respekt for menneskerettigheter og lignende, ved å holde fast ved høye standarder selv om regelverket i vertslandet ikke krever det. Slik blir selskapet en pådriver for reformer og *Good Governance* i vertslandet, gjennom sin rolle som «det gode eksempel».

I løpet av de siste 20 årene har Norge satset på et varemerke som humanitær stormakt. Norge er en demokratibygger, deltar i freds- og konfliktforebyggende arbeid, fokuserer på respekt for menneskerettighetene og er et foregangsland i klimaforhandlingene. Å bidra til en fredelig og demokratisk utvikling internasjonalt anses som sentralt for landets fremtid (Jelstad, 2005). Det er også forventninger fra den norske stat om at norske bedrifter skal delta i det humanitære arbeidet og «være et fyrtårn for norske verdier og holdninger» (Utenriksdepartementet, 1996:8). I regjeringens stortingsmelding om næringslivets samfunnsansvar fra 2009 finner vi ideen om at norske bedrifter kan bidra til utvikling: «[Norske bedrifter] kan bidra til å formidle norske erfaringer med blant annet arbeidsmiljøstandarder og samarbeid med de ansatte. De kan skape gode arbeidsplasser der likestilling mellom kjønnene og ulike etniske grupper integreres» (Utenriksdepartementet, 2009).

Det er enkelte sider ved den norske politiske modellen som har fungert spesielt godt, og som kan være relevante å bruke som modell for mer demokratisk styresett i andre land. I Norge er privat og offentlig sektor integrert gjennom en nasjonal arbeidslivsavtale. Dette betyr at økonomiske og sosiale spørsmål reguleres gjennom faste politiske forhandlinger mellom partene i arbeidslivet og myndighetene. Gjennom Hovedavtalen av 1935 reguleres forholdet mellom arbeidsgiverorganisasjonene og arbeidstakerorganisasjonene på nasjonalt nivå hvert fjerde år. Hovedavtalen er sentral i det systemet som kalles demokratisk korporatisme. En slik type korporatisme finner man i ulike former i en gruppe små land i Europa. Korporatismen kjennetegnes, ifølge Peter J. Katzenstein, av tre punkter: En nasjonal ideologi om sosialt partnerskap, et sentralisert og relativt konsentrert miljø av interesseorganisasjoner, og faste, frivillige forhandlinger mellom interessegruppene, byråkratiet og de politiske partiene, med det mål å koordinere motstridende objektiver (Katzenstein, 1985: 32).

Land med demokratisk korporatisme er gjerne svært stabile. Konflikter mellom ulike politiske ideer blir glattet over og jevnet ut, med tanken om at i et lite land må alle samarbeide. Det vokser frem en kompromisskultur, og flerpartisystemer er vanlig. Eventuelle problemer blir hanskert med innad i arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjonene, heller enn å være en del av den offisielle politiske agenda. De sakene som når fram i organisasjonene, blir så en del av den kontinuerlige forhandlingen mellom interesseorganisasjonene, byråkratiet og politikerne. Forutsigbarheten i disse forhandlingene bidrar til et stabilt politisk ytre (Katzenstein, 1985: 33).

Den norske versjonen av korporatisme har fungert svært godt i oppbyggingen av en nasjonal oljeindustri. Det tette forholdet mellom fagforeningene, arbeidsgiverne og staten er en modell som kan være inspirerende for utviklingsland som er i ferd med å etablere seg på det internasjonale markedet. Dersom disse landene kunne bygge opp en velfungerende nasjonal oljeindustri, kunne flere av vanskene og konfliktene som ofte plager utviklingsland unngås. I denne sammenhengen kan Statoil være et godt virkemiddel til å spre den norske modellen, siden selskapet opererer i flere ressursrike land hvor praksisen med arbeidstakerorganisasjoner og korporatisme ikke er like utbredte.

I Statoils operasjon i Angola er det foreløpig ingen sterke og aktive fagforeninger. Det er opprettet en egen ansattforening for å ivareta interessene til de 30-40 angolaneerne som jobber for selskapet. Denne

foreningen er i dialog med Statoil Angolas ledelse angående lønnsoppgjør, rettigheter, sikkerhet og lignende. Dersom virksomheten i Angola utvides, vil det bli behov for flere lokale ansatte, og Statoil vil intensivere støtten til universiteter, yrkesskoler og statlige institusjoner, både for å ha nok kandidater til egen operasjon og for å styrke den nasjonale oljeindustrien:

Vi har planlagt flere veier videre for å eskalere utdanning på alt fra yrkesskole til master-nivå i tilfelle store funn. Strategien vil da være å benytte tiden fra funn til utvinning til massiv utdanning og opplæring, typisk 8-10 år, slik at vi ved produksjonsstart har et angolansk mannskap klart til å drifte operasjonene (Holtar [intervju]).

I et slikt scenario vil også forholdet til fagforeninger bli mer relevant.

På grunn av plasseringene på indekser som FNs *Human Development Index* og Transparency Internationals *Corruption Perceptions Index* er det å forvente at arbeidsforholdene i oljeindustrien i Canada er relativt gode. Statoil Canada har 436 ansatte, og følger ellers lokale lover og praksiser når det gjelder helse, miljø og sikkerhet. En ansatt ved HR-avdelingen i Statoil Canada opplyser at det er arbeidsgiver som bestemmer arbeidernes lønn, og at selskapet forholder seg til Canadas minstelønnskrav og praksisen i industrien forøvrig (Statoil Canada [intervju]).

Statoil er i ferd med å utvikle landsspesifikke strategier for Human Relations globalt. Dette arbeidet er foreløpig ikke ferdig, og det har ikke vært mulig for meg å få tak i informasjon om hva strategiene vil inneholde, eller hva som er bakgrunnen for arbeidet. CSR-rådgiver Liv Kari Sivertsen forteller imidlertid at fokuset på å dele gode erfaringer fra Norge er sterkere nå enn før (Sivertsen [intervju]).

I debatten om direkteinvesteringer i utviklingsland er et argument en ofte ser fra Statoils side at dersom selskapet trekker seg ut av land som Angola, Aserbajdsjan og Nigeria, gir det plass til andre selskaper som kanskje ikke er like ansvarlige. Dette synet deles også av den norske regjeringen, som i sin stortingsmelding om næringslivets samfunnsansvar skriver: «Alternativet til at norske selskaper ikke engasjerer seg (sic), er normalt at selskaper fra andre land tar plassen. Det kan være selskaper som tar samfunnsansvar i langt mindre grad enn Regjeringen forventer av norske selskaper» (Utenriksdepartementet, 2009). Disse argumentene styrker teorien om et tredje nivå av CSR, hvor

selskapene ser seg selv som et godt eksempel til etterfølgelse. Dersom Statoil bidrar til demokratisk utvikling og fungerer som en god modell for korporatisme, er dette et argument for at Statoils nærvær i utviklingsland er mer ønskelig enn fravær.

5. Konklusjon

Statoils CSR-tiltak i utlandet påvirkes av mange ulike faktorer, blant annet den lokale konteksten i vertslandet, vertslandets forventninger til multinasjonale selskapers CSR og Statoils posisjonering i landet. Det er imidlertid overraskende lite sammenheng mellom økonomiske og politiske forhold og hvor mye penger som brukes på *Social Investments*. Mine hypoteser om at Statoils CSR-innsats i et land avhenger av økonomiske faktorer som inntjening og total investering, og dessuten av den politiske, økonomiske, sosiale og kulturelle situasjonen i landet, viser seg dermed til en viss grad å stemme. De gir imidlertid ikke en fullstendig forklaring på Statoils CSR-innsats.

I tillegg til faktorene som er nevnt ovenfor, viser mine analyser at Statoils sosiale investeringer er et verktøy som brukes til mange ulike formål. Dette kan være stabilisering av den politiske situasjonen, PR i land hvor Statoils virksomhet blir kritisert, og posisjonering i land som er framtidige satsningsområder. Disse faktorene spiller en rolle når størrelsen på SI-investeringene bestemmes.

Når det gjelder demokratibyggning, har Statoil gjennom sine sosiale investeringer ikke spesielt stor innvirkning på styresettet i Canada og Angola. Effektanalysen har vist at selskapets innsats innen CSR kan deles i tre ulike nivåer: veldedighet, kunnskapsoverføring og påvirkning som et godt eksempel. Statoils SI-prosjekter faller innenfor de to første nivåene, som handler mer om filantropi enn om å bidra til demokratisk utvikling i vertslandene. Dette er fordi SI-tiltakene ikke retter seg mot de mest grunnleggende demokratiske problemene i hvert land, nemlig problematikken rundt styresett i Angola og miljøødeleggelser og overtramp mot urbefolkningens landrettigheter i Canada.

Det første nivået av CSR, veldedighet, er ifølge Statoil noe som henger igjen fra CSR-arbeidets begynnelse, og noe bedriften er i ferd med å forlate til fordel for kunnskapsoverføring. Veldedighet er likevel sterkt representert i Statoils SI-portefølje, spesielt i Angola, hvor man bygger vannsystemer, rydder miner og forebygger spredning av HIV-viruset i utvalgte regioner. Siden Angola er et land med dårlig utviklet infrastruktur, kan en forvente en viss grad av veldedighet, men veldedighetsprosjekter

finner vi også i Canada, hvor en del av de sosiale investeringene brukes til frokostprogram og aktiviteter for ungdom. Det er vanskelig å se disse tiltakene som stort annet enn strategisk CSR, satt i gang for å styrke Statoils omdømme i et område hvor ressursutvinningen er gjenstand for sterk kritikk.

Kunnskapsoverføringen kommer i form av opplæring av angolanske og canadiske borgere i oljerelaterte næringer, så de kan få jobb på borerigger og i oljeindustrien forøvrig. I Canada rettes mange av programmene mot ungdom, som gjennom sommerjobbprogrammer ledes inn i direkte oljerelaterte jobber samt jobber i servicenæringen tilknyttet oljeindustrien. Disse prosjektene lar angolansk og canadisk lokalbefolkning delta i oljerikdommen. De skaper arbeidsplasser, og styrker dermed lokaløkonomien. Slik lokalifisering i regi av internasjonale oljeselskaper kan åpne for en ny type kolonisering, hvor pengesterke selskaper har stor makt over fattig lokalbefolkning. I et klientelismeperspektiv kan lokalifisering virke stabiliserende på den politiske situasjonen i landet, og øke støtten til det nåværende regimet. I Angolas tilfelle er presidenten langt utenfor demokratiets rammer når det gjelder antall år ved makten.

Det er gjennom det tredje og mest avanserte nivået av CSR, eksemplarisk oppførsel, at Statoil best kan bidra til demokratiseringen av utviklingslandene de opererer i. Med grunnlag i den vellykkede norske korporatismemodellen, kan Statoil sørge for at arbeiderne blir hørt og spiller en viktig rolle. Samarbeid med organisasjoner for ansatte er allerede praksis i Angola og Canada, og en ny strategi for *Human Relations* er i ferd med å bli utarbeidet. Denne strategien, som skal være landsspesifikk, bør legge til rette for forsterket, organisert samarbeid mellom Statoil og arbeidstakerorganisasjoner.

Når det gjelder oljeutvinnings innvirkning på miljøet, gjennomfører Statoil en rekke tiltak for å gjøre virksomheten mer energieffektiv. Satsningen på fornybar energi er også verdt å trekke frem, selv om denne foreløpig utgjør en svært liten del av selskapets totale omsetning.

Alle positive virkninger av CSR må imidlertid måles opp mot potensielle skader oljeutvinningen har på vertslandet. I mange tilfeller er miljøproblemer og konflikter direkte knyttet til oljevirksomheten, og sosiale investeringer eller CSR forøvrig kan vanskelig gjøre opp for dette. Spesielt når det gjelder miljøhensyn, kommer man ikke unna det faktum at Statoils virksomhet i utgangspunktet er det motsatte av bærekraftig.

Litteraturliste

Agderposten (2010): «Indianer med oljesand-appell» (NTB) 20.05.2010.

Amnesty International (2011): «Development must not trump indigenous rights in the Americas» <http://www.amnesty.org/en/news-and-updates/americas-development-must-not-trump-indigenous-rights-2011-08-04> [22.03.2012]

Amnesty International (2012): *Annual Report 2011: Angola*. <http://amnesty.org/en/region/angola/report-2011> [20.03.2012]

Amnesty International (2012(2)): *Annual Report 2011: Canada*. <http://amnesty.org/en/region/canada/report-2011> [22.03.2012]

Amnesty International Norge (2011): *Amnestys næringslivsundersøkelse 2011. Presentasjon av hovedfunn* <http://www.amnesty.no/aktuelt/flere-nyheter/n%C3%A6ringslivsunders%C3%B8kelsen-2011> [14.04.2012]

Arrow, Kenneth J. (1973): «Social Responsibility and Economic Efficiency» i Jean-Pascal Gond og Jeremy Moon (red)(2012): *Corporate Social Responsibility. Critical Perspectives on Business and Management Vol 1*. 139-150 London: Routledge.

Babbie, Earl (2004): *The practice of social research*. Belmont: Thomson/Wadsworth.

Backman, Jules (1975): *Social Responsibility and accountability*. New York: New York University Press.

Barry-Shaw, Nik og Dru Oja Jay (2012): *Paved with Good Intentions. Canada's Development NGOs on the Road from Idealism to Imperialism*. Halifax: Fernwood.

BBC (2010): «Angola abolishes presidential polls in new constitution». BBC News 21.01.2010 <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/8472127.stm> [19.03.2012]

BBC (2011): «Growing protests in Angola alarm long-term leader». BBC News 26.09.2011 <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-15065103> [20.03.2012]

Bhattacharaya, C. B. og Sankar Sen (2004): «Doing better at doing good. When, why and how consumers respond to corporate social initiatives» i Jean-Pascal Gond og Jeremy Moon (red)(2012): *Corporate Social Responsibility. Critical Perspectives on Business and Management Vol 2*. 167-184 London: Routledge.

Burnell, Peter J. (2000): *Democracy Assistance: International Co-Operation for Democratization*. London: Frank Cass Publishers

CAPP (2012): *2011 Award Recipient Social Performance* <http://www.capp.ca/energySupply/innovationStories/RelationshipsPartners/Pages/LOC.aspx> [23.03.2012]

- Caroll, Archie B. (1979): «A three-dimensional conceptual model of Corporate Performance». *Academy of Management Review* (4): 497-505
- Caroll, Archie B. (2008) «A History of Corporate Social Responsibility. Concepts and Practices» i Jean-Pascal Gond og Jeremy Moon (red)(2012): *Corporate Social Responsibility. Critical Perspectives on Business and Management Vol 1*. 211-238 London: Routledge.
- CBC (2012): «Budget shortens environmental review process». CBC News 29.03.2012, <http://www.cbc.ca/news/politics/story/2012/03/29/federalbudget-flaherty-environment.html> [23.04.2012]
- Chomsky, Noam (1998): «Jubilee 2000» i *Znet* 15.05.1998 <http://chomsky.info/articles/19980515.htm> [07.05.2012]
- Clark, J. Maurice (1916): «The Changing Basis of Economic Responsibility» i Jean-Pascal Gond og Jeremy Moon (red)(2012): *Corporate Social Responsibility. Critical Perspectives on Business and Management Vol 1*. 31-46 London: Routledge.
- Crane, A., D. Matten og J. Moon (2008): «Corporations as citizens» i Jean-Pascal Gond og Jeremy Moon (red)(2012): *Corporate Social Responsibility. Critical Perspectives on Business and Management Vol 1*. 313-346 London: Routledge.
- Dagbladet (2012): *Morgendages helter?* s.2 15.03.2012
- Ditlev-Simonsen, Caroline D. (2011): *Five perspectives on Corporate Social Responsibility (CSR). An empirical analysis*. Dissertasjon. BI Norwegian School of Management, Series of dissertations No 4 - 2011. Oslo: Nordberg Trykk.
- Dobers, Peter og Minna Halme (2009): «Corporate Social Responsibility and Developing Countries» i Jean-Pascal Gond og Jeremy Moon (red)(2012): *Corporate Social Responsibility. Critical Perspectives on Business and Management Vol 1*. 174-193 London: Routledge.
- Driver, C. og G. Thompson (2002): «Corporate Governance and Democracy: The Stakeholder Debate Revisited». *Journal of Management and Governance* 6:11-30.
- Fabig, Heike og Richard Boele (1999): «The changing nature of NGO activity in a globalizing world: pushing the corporate responsibility agenda». *IDS Bulletin* 30 (3): 58-87.
- Freeman, R. Edward (2009): «A Stakeholder Theory of the Modern Corporation» i Jean-Pascal Gond og Jeremy Moon (red)(2012): *Corporate Social Responsibility. Critical Perspectives on Business and Management Vol 2*. 3-15 London: Routledge.
- Friedman, Milton (1962): «Monopoly and the Social Responsibility of Business and Labor» i Jean-Pascal Gond og Jeremy Moon (red)(2012): *Corporate Social Responsibility. Critical Perspectives on Business and Management Vol 1*. 126-138 London: Routledge.

Frynas, Jędrzej George (2009): *Beyond Corporate Social Responsibility. Oil Multinationals and Social Challenges*. Cambridge: Cambridge University Press.

Fung, A. (2003): «Deliberative Democracy and International Labor Standards». *Governance* 16:51-71.

Gjølberg, Maria (2009): «Measuring the immeasurable? Constructing an index of CSR practices and CSR performances in 20 countries». *Scandinavian Journal of Management* 25(1): 10-22.

Gond, Jean-Pascal and Jeremy Moon (2012): *Corporate Social Responsibility. Critical Perspectives on Business and Management Vol 1*. London: Routledge.

Holtar, Erik (2012): Ustrukturert intervju per epost. 09.04.2012.

Institute for Economics and Peace (2012): *Global Peace Index*.
<http://economicsandpeace.org/research/iep-indices-data/global-peace-index> [14.03.2012]

Jelstad, Janka (2005): «Corporate Social Responsibility (CSR) i Statoil. Hva kan forklare innholdet i Statoils CSR-strategi?» Oslo: Program for forskning og utredning for et bærekraftig samfunn (ProSus). Senter for utvikling og miljø, Universitetet i Oslo, Rapport nr. 1/05

Jordaan, Sarah M. (2012): «Land and Water Impacts of Oil Sands Production in Alberta». *Environmental Science & Technology* <http://pubs.acs.org/doi/abs/10.1021/es203682m> [23.03.2012]

Katzenstein, Peter J. (1985): *Small states in world markets: industrial policy in Europe*. New York: Cornell University.

Kelly, Eric N., David W. Schindler, Peter V. Hodson, Jeffrey W. Short, Roseanna Radmanovich og Charlene C. Nielsen (2010): «Oil sands development contributes elements toxic at low concentrations to the Athabasca River and its tributaries». *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* (2010): 1-6.

Kobrin, Stephen J. (2009): «Private Political Authority and Public Responsibility: Transnational Politics, Transnational Firms, and Human Rights», page 406-434 in Jean-Pascal Gond and Jeremy Moon (red)(2012): *Corporate Social Responsibility. Critical Perspectives on Business and Management Vol 3*. London: Routledge.

Levitt, Theodore (1958): «The Dangers of Social Responsibility» i Jean-Pascal Gond and Jeremy Moon (red)(2012): *Corporate Social Responsibility. Critical Perspectives on Business and Management Vol 1*. 90-104 London: Routledge.

Manne, H. og Wallich, H. C. (1972): *The modern corporation and social responsibility*. Washington, D.C.: American Enterprise Institute for Public Policy Research.

McGuire, J. W. (1963): *Business and society*. New York: McGraw-Hill.

Mitchell, Timothy (1999): «Dreamland: The Neoliberalism of Your Desires». *Middle East Report* Vol. 29, No. 210

Montreal Media Co-Op (2011): «Canada, the Grave-digger of Kyoto», publisert 09.12.2012
<http://www.mediacoop.ca/story/canada-grave-digger-kyoto/9347> [23.03.2012]

Muttitt, Greg og James Marriot (2002): *Some Common Concerns – Imagining BP's Azerbaijan-Georgia-Turkey Pipelines system*. London: Platform.

Norman, Wayne (2004): «What can the Stakeholder Theory Learn from Enron?» i *Ethics and Economics* 2(2): 1-12

Nærings- og handelsdepartementet (2009): *Statens Eierberetning 2009*

Nærings- og handelsdepartementet (2011): *Meld. St. 13 (2010-2011) Melding til Stortinget. Aktivt eierskap – norsk statlig eierskap i en global økonomi*.

Reporters Without Borders (2012): *World Report: Angola*. http://en.rsf.org/report-angola_1.html
[20.03.2012]

Reporters Without Borders (2012(2)): *World Report: Canada*. <http://en.rsf.org/canada.html>
[20.03.2012]

Ross, Michael L. (1999): «The Political Economy of the Resource Curse». *World Politics*, Vol 51 (2): 297-322.

Scherer, Andreas Georg, Guido Palazzo og Dorothee Baumann (2006): «Global rules and private actors. Toward a new role of the transnational corporation in global governance» i Jean-Pascal Gond og Jeremy Moon (red)(2012): *Corporate Social Responsibility. Critical Perspectives on Business and Management Vol 3*. 333-361 London: Routledge.

Sivertsen, Liv Kari (2012): Ustrukturert intervju over telefon. 18.01.2012.

Statoil (2009): «Statoil og Oljesand», kronikk av Helge Lund, 04.09.2009
<http://www.statoil.com/no/NewsAndMedia/Multimedia/features/Pages/chronicleOilSandCanada.aspx>
[29.03.2012]

Statoil (2011): *Annual Report 2010*.

Statoil (2011(2)): «Promoting social responsibility in Angola in 2010» dokument tilsendt fra Liv Kari Sivertsen.

Statoil (2012): *Dampinjisering (Steam Assisted Gravity Drainage, SAGD)*
<http://www.statoil.com/no/About/Worldwide/NorthAmerica/canada/OilSands/Pages/SteamAssistedGravityDrainage.aspx> [23.03.2012]

Statoil (2012(2)): *Klima*.
<http://www.statoil.com/no/environmentsociety/environment/climate/pages/climatedefault.aspx>
[29.03.2012]

Statoil Canada (2011): *2010 Annual Community Report*

Statoil Canada (2012): Ustrukturert intervju per epost. 26.04.2012 – 24.05.2012.

Stavanger Aftenblad (2011): «-Beveren flyktet fra oljesanden» av Inga Sverdrup og Kristian Jacobsen. p. 16, 01.04.2011.

Transparency International (2012): *Corruption Perceptions Index*.
http://cpi.transparency.org/cpi2011/in_detail/ [14.03.2012]

UNDP (2012): *Human Development Index*. <http://hdr.undp.org/en/statistics/hdi/> [14.03.2012]

UNESCAP (2012): *What is Good Governance?*
<http://www.unescap.org/pdd/prs/ProjectActivities/Ongoing/gg/governance.asp> [18.05.2012]

Utenriksdepartementet (1996): *Menneskerettigheter og norsk utenrikspolitikk*. Redigert sammendrag av redegjørelser holdt av Utenriksministeren, Handelsministeren og Bistandsministeren i Stortinget 10.10.1996. Oslo: UD

Utenriksdepartementet (2009): *St.meld. nr. 10 (2008-2009). Næringslivets samfunnsansvar i en global økonomi*. <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dok/regpubl/stmeld/2008-2009/stmeld-nr-10-2008-2009-/4.html?id=543009> [14.04.2012]

Vision of Humanity (2012): *Global Peace Index*. <http://www.visionofhumanity.org/gpi-data/#/2011/scor/VE> [14.03.2012]

Votaw, D. (1972): «Genius Becomes Rare: A Comment on the Doctrine of Social Responsibility Pt. 1». *California Management Review* 15(2): 25-31.

Welford, Richard (2005): «Corporate Social Responsibility in Europe, North America and Asia. 2004 Survey Results». *Journal of Corporate Citizenship*. 17: 33-52.

Wood, Donna J. (1991): «Corporate Social Performance Revisited» i Jean-Pascal Gond og Jeremy Moon (red)(2012): *Corporate Social Responsibility. Critical Perspectives on Business and Management Vol 1*. 374-403 London: Routledge.

World Bank (2012(2)): *Angola, country brief*.
<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/AFRICAEXT/ANGOLAEXTN/0,,menuPK:322500~pagePK:141132~piPK:141107~theSitePK:322490,00.html> [20.03.2012]

The World Bank (2012): *GNI per capita, Atlas method*.
<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD> [14.03.2012]

Wiig, Arne, Ivar Kolstad og Heidi Larsen (2008): *Hvordan gjøre gode ting bedre? Norske bedrifters CSR aktiviteter i utviklingsland*. R 2008: 4, Christian Michelsens Institutt.

Wiig, Arne og Ivar Kolstad (2010): «Multinational corporations and host country institutions: A case

study of CSR activities in Angola». *International Business Review* vol. 19 no. 2 pp. 178-190

Yin, Robert K. (1994): *Case Study Research: Design and Methods*. London: Sage.

Youngs, Richard (2010): «Energy - A reinforced obstacle to democratization?» i Peter Burnell og Richard Youngs *New Challenges to Democratization*. London: Routledge.